

# Kritika a „zjevení“. Recepce Březinova díla v letech 1893–1918

Michal Topor

[michal.topor@ipsl.cz](mailto:michal.topor@ipsl.cz)

<https://dli.cuni.cz/course/view.php?id=5938> (moodle: pracovní prostor)

## *Harmonogram*

- 22. 2. – úvodní seminář; sonda – polemika Niva, Literární listy / Lumír
- 1. 3. – 1894/1895 – F. V. Krejčí (pojem dekadence); kniha *Tajemné dálky*
- 8. 3. – ještě ke kritické reflexi *Tajemných dalek*
- 15. 3. – 1896: kniha *Svítání na západě*
- 22. 3. – 1896: kniha *Svítání na západě*;
- 29. 3. – 1896 – 1897: *Svítání na západě* (zbytek); *Větry od pólů* (Krejčí, Šalda)
- 5. 4. – 1898, 1899: F. V. Krejčí: *K estetice symbolismu*; kniha *Stavitelé chrámu*
- 12. 4. – 1901: kniha *Ruce*
- 19. 4. – 1903: kniha *Hudba pramenů*; Marten; Bouška; Chalupný; Dyk
- 26. 4. – 1908: jubilejní rok
- 3. 5. – 1909: Hoffmann; Zweig; Hýsek; Šaldova *Moderní literatura česká*
- 10. 5. – 1912–1913: *Básnické spisy*; Chalupný; Saudek; Šalda (v *Duši a díle*); Medek; Záhoř
- 17. 5. – 1916: Martenův *Akkord*



Zlatá Praha 35, 1917/1918, č. 50, II. 9.  
1918, s. 598 (k článku Emanuela  
Chalupného *Ze života Otakara Březiny*)

Viktor Dyk: Otokar Březina: Hudba pramenů. *Přehled* 1, 1902/1903, s. 487–488 [R1: Sabina Ali; zde s. 13–14]

Miloš Marten: Dokument. *Volné směry*, červenec 1903 [R2: Alena Hájková; zde s. 15–20]

// Arne Novák: Viktor Dyk a Otokar Březina. *Lumír* 58, 1931/1932, č. 1, 12. 11. 1931, s. 8–14 // [S1; moodle!]

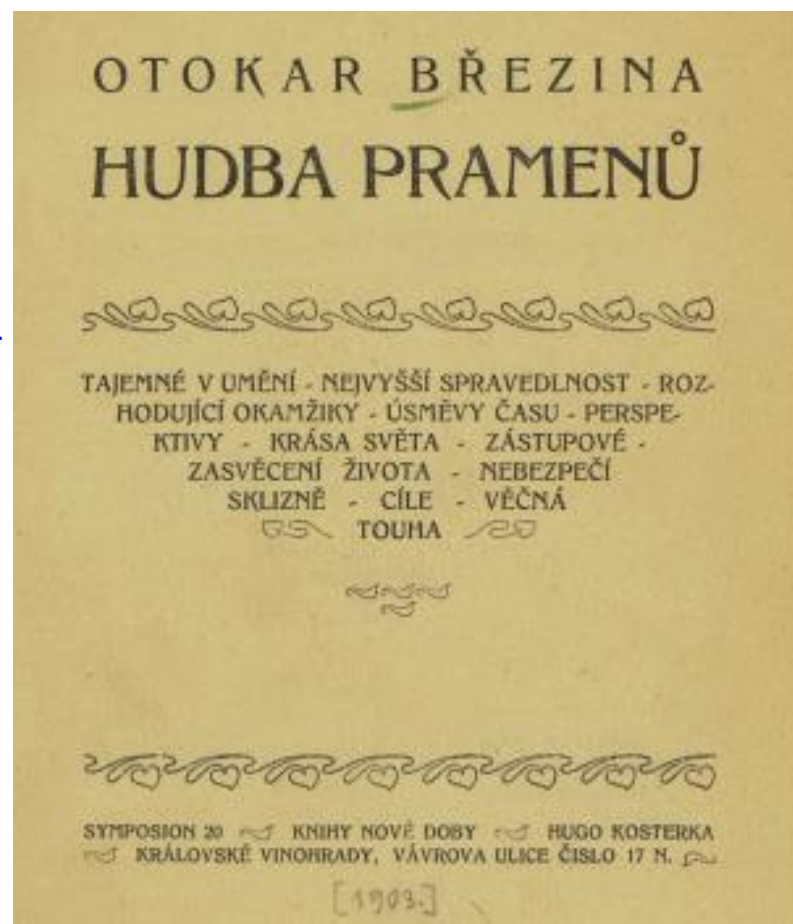
Jakub Deml: Slovo k Hudbě pramenů. *Nový život* 8, 1903, č. 8/9, září, s. 236–240 [R3: Petr Paulus; zde s. 21–23]

Em. Chalupný: Z myšlenek Otokara Březiny (Literární interview). *Přehled* 1, 1902/1903, č. 42, 19. 9. 1903, s. 677–678 [R4: Kateřina Segešová, zde s. 25–26]

Věřící člověk. *Čas* 17, 1903, č. 264, 27. 9., s. 2–3 [S2; zde s. 26–27]



<http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:699eccc0-cb63-11e2-b6da-005056827e52>



EM. CHALUPNÝ:

## Otokar Březina.

Rozbor psychologický.\*)

Práce poctěna I. cenou »Filosofické Jednoty«.

Tvá lítost, vzpomínka, tvé dumy nezbyví  
se huďby zraků dvou, jednoho pousmání.  
P. B. Shelley.

S rostoucí desorganisací českého života za let posledních projevuje se v literatuře stále zdatněji úsilí, sebrat ovoce nedávné minulosti a nabrati sil k rozkvětu novému. Řada spisovatelů pohled obrací zpět; probírá minulost poznovu; shrnuje výtěžky její a vrhá více méně jasné světlo v nejbližší budoucnost a své snahy vůči ní. Před námi rozvíjí se retrospektiva, revise, resumé, programy.

Charakteristické jest, že směru tohohle účastnily se i přední básnické hlavy mladší

1) Trest této úvahy přednesena ve Filosofické Jednotě 4. června 1902.

JUDr. Em. Chalupný: Otokar Březina. Rozbor psychologický. *Ženský obzor* 4, 1903, č. 1, s. 9–11, č. 2/3, s. 31–33, č. 6, s. 86–87, č. 7/8, s. 100–102, č. 9/10, s. 125–131; datace vzniku: prosinec 1901



## Básník mystik.

Glossy k dílu Otokara Březiny.

Již v prvním ročníku této revue (1896) psal jsem o poesii Otokara Březiny a ku práci té čtenáře odkazuji. Nechci se opakovati a co jsem tehdy napsal, platí dosud. Tehdy to byly ovšem jen dvě knihy mystikovy, *Tajemné Dálky a Svítání Na Západě*, a z knihy třetí: *Větry od Půlu* jest báseň „Královna Nadějí“, kterou jsme tu vykládali; dnes dílo Březinovo je rozsáhle a hluboké. Přešli *Stavitele Chrámu* a nádherně vypravené *Ruce*, provázené kartony Bílkovými, a celá řada různě otištěných essayi (Rozhledy, Volné Směry, Lumír a j.), které autor brzy vydá souborně v knize. Březinovi přibývá čtenářů a kritiků doma i v cizině, básně jeho překládají se do cizích jazyků, počíná se přemýšletí více o *ideovém bohactví jeho díla*, když se již mnozí s jeho formou byli spřátelili. U nás tištěné studie o básníku Březinovi pp. Krejčího, Šaldy, Voborníka a nejnověji ve „Hlíde“ p. H. Dlouhého „Moderní mystik“ tomu nasvědčují. Pokud vím, nejlépe dosud vystihl podstatu, mystickou stránku díla Březinova p. F. K. Grívec ve výpůjčkových článcích ve slovinské revui *Katoliški Ožornik* 1901. 1902 a nejlepší překlady přinesla polská revue Miriamova *Chimera*. Vzácné pochopení mystiky básnickovy a její souvislosti s mystikou křesťanskými našel jsem v listě snaživých bohoslovců našich *Maseu*. Zde je práce vděčná a žeň hojná.

Tim nechci říci, že se snad O. Březina stává nebo stane populárním. Bůh, který je osou jeho díla, zachrání jej od toho neštěstí. Vždyť není dnes modním: přemýšletí o věcech věčných! Je málo, pramálo těch, kteří mu dobře rozumějí, jej milují, studují a jiným objevují. Vilimkovo Album si popletlo Březinu a Bystřinu. Tento jin byl známějším a vytrvale dopisovali mu pod jménem Bystřina. A básník moudře mlčel. Článek můj před lety v *Naučném Slovníku* otištěný pod heslem „Jebavý“ způsobil mnoho zlé krve a nebýti mužného slova p. Šal-

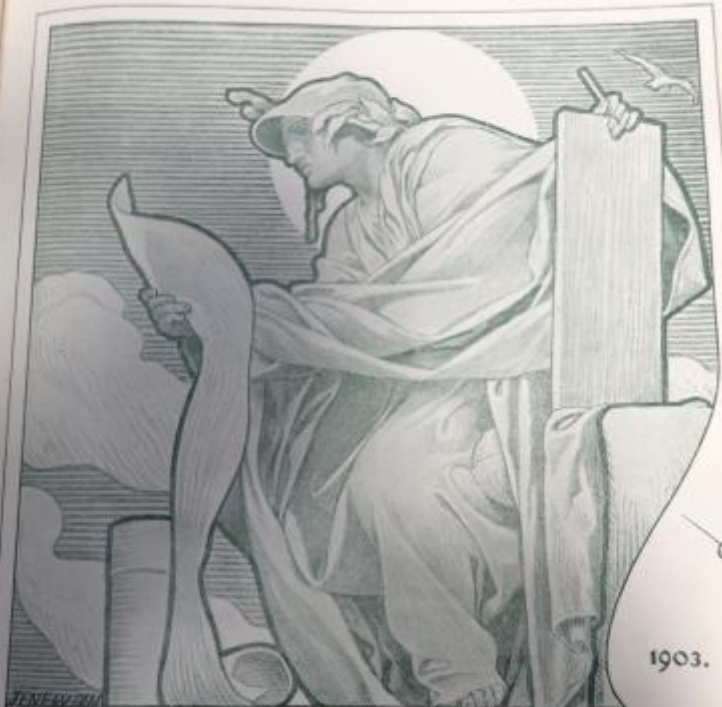
dova, nebyl by ani vyšel. Akademie naše každoročně dává sta a sta cen literárních a často i básnickým knihám málo básnickým, lidem, kteří toho vylučného vyznamenání nijak nezaslouží a nepotřebují, o Otokaru Březinovi jakoby nevěděla. Či má snad básník každý ještě prosit, aby se vidělo, co každý vidět může a má? A není-li nečestné pro básníka žebrati o almužnu u instance, která má míti rozhled nad celou literaturou naší? Kdy konečně poznají povolání a vyvolení, že dílo Březinovo je z největších, jaké kdy poesie světová měla? Není mu třeba báti se přítomnosti, neboť Budoucnost promluví jednou sama. A promluví slavně řečí všem národům pochopitelnou a jasnou. Jméno Březinovo je vepsáno ve hvězdách, tam, kde je básník suverenním vládcem. Březina je dosud světu neznám. V ústech nevědomé luzy vídeňské je slovo to divnou náhodou posměchem, šiboletem, vtipem dne, znamnám poníženého česství, ale jméno to, poněvadž je vepsáno na knihách velkého Stavitele chrámu, bude jednou vyslovováno s úctou hlubokou. Redaktor bývalé „Nivy“ nevěděl ani, když mladému básníku jebavému toto pseudonym dal, jak slavné to stvořil jméno.

Březina kdysi řekl: „Považuji umělecké poslání za řízené vyšší Vůlí a zodpovědné.“ (Nový Život 1896 díl II. str. 4.)

Nic neděje se náhodou. Ani vlas lidské hlavy nepadne bez nejvyšší Vůle. Není náhody. Jen my nechápeme hluboké vztahy věcí, věčných ideí a časných symbolů této země. Králové jsou, kteří to chápou, královští vladatři slova, kteří dovedou těmito symboly říci, co vidí duševní zrak v krajinách druhého světa. Jest velikým a slavným údělem býti umělcem a je to zodpovědnost veliká u těch, kteří své poslání neberou vážně. A všechna inspirace básnická odkud, ne-li s výšin?

Tanou mi na mysli slova Pavlova: „A znám člověka (zda-li v těle, čili krom

28. 2. 1903



1903.

NOVÝ ŽIVOT.

MĚSÍČNÍK PRO UMĚNÍ, VZDĚLÁNÍ A ZŘEVAV. VĚDE A VYDANÁ K. DOŠTAL LUTINOV.

těla, nevím, Báh ví, že vtřzen byl do ráje, a slyšel tajná slova, kterýchž nelze člověku mluvit."

Každý umělec veliký, každý vyvolený má své poslání a hůry. Každému určen kus pole, na němž má pracovat a jen co na tomto poli, jemu vlastním, vytvořil, je nesmrtelné. Všecka ostatní práce jeho je planá, bludná, zbytečná. Všichni věduchové světa spojení jsou Prozřetelnosti v jediný řetěz, všichni sobě rozumějí, stavitelé Božího chrámu. Ti jediní ze všech zástupců lidstva se poznávají znamením. Vykoupením tajemné viny je jim *bolest a práce, jistota cesty, že nebloudí, vnitřní radost, nepohnutá, bílá a silná jak slunce.*

Ale ani tato stavitelé nejsou sobě úplně rovni. Ani mezi anděly není jednotvárné, ploché rovnosti, i tam je devatero kůrů nad sebou stojících. I tyto stavitelé mají své čestná místa, své tróny v říši ducha. Každý stojí pevně, slavně a mocně tam, kam ho prozřetelnost postavila a kde zasloužil si místo svou *prací*. Pohrdání současníků, závist a strach spolupracujících dělníků nic nemění a nemůže změnit na království jejich.

Hello výborné ukazuje, jaký je rozdíl mezi Pověstí a Slávou. „Báh vám zavře na dlouhou všecky cesty k pověsti, ustanovil-li vás pro slávu. Lidé mohou někomu udělati pověst, nemožou mu ale způsobiti slávu. Pověst se připravuje v radosti, sláva ve slzách.“

Otokar Březina je dnes vrcholem české poesie. Nic nemáme vyššího, jasnějšího, čistšího. Je to vrchol ztrácející se v oblacích. Proto je nemístna výtka těch, kteří ho nechtou a neznají, že netřeba básníku vykládat. Není-li Dante nejvyšším mezi básníky všech věků? A co vykládá již napsáno a kolik přijde ještě vykládatelů nových? A proč Vrchlický u nás několikrát přepracoval svůj výtečný překlad Božské Komédie? Na vysoké, strmé, ledovci korunované velehorny je nutno vzít sebou průvodce, jinak cesta je nebezpečná. Vyslovil jsem jméno Vrchlický. Je to útan v české poesii. Březina vyšel od něho, zná se k němu s úctou žáka k mistru. Roku 1896 v době bojů a útoků mladých proti mistru, napsal Březina: „Náležím k lidem, dnes je to skorem už odvahou, kteří si Vrchlického hluboce váží

a kteří s bolestí vzpomínají na mistra napadaného (co prudkých a nespravedlivých slov naházelo se na něj k vůli t. zv. plagiatům), vysíleného prací tolika let, podrážděného a nervosního; a litují, že nedovedu mít z jeho díla tu radost, kterou jsem mívával před lety, když jeho duše hovořovala ke mně za jasnějších dní nežli jsou dnešní, mladistvá, vášnivá, vzbuzující neuvědomělé odpovědi v hlubinách duše.“

Slova tato otiskl jsem ve své studii o Březinovi r. 1896. A co se stalo? Mistr Vrchlický špatně si vyložil slova ta, urazil se. Březina psal mi tehdy dopis v té věci a dovolil jej otisknouti. Dnes při jubileu mistrův jsou ta slova více než časová. Vrchlický, muž nesmírné práce, sešedivělý ve službách poesie a všeho umění, slaví svých padesát let, Březina v třicátém pátém roce věku svého (narozen 13. října 1868 v Počátkách u Tábora) je sešedivělým bolestí života, chudobou a neúmornou prací dnů i nocí, studijemi nesmírnými, jež ho činí velice podobným jeho mistru. Ze je učitelem měst. školy v Jaroměřicích (u Mor. Budějovic), je nahodilou okolností, srovná-me-li povolání jeho ve škole s jeho prací básnickou, ale je zajisté váli Prozřetelnosti, že tento mystik, neznám světu, městu v němž žije, pracovatí může tak, jak mu je usouzeno. Venkovská škola je pro tohoto orla bolestnou klec, v níž zbytečně utlouká šíří svých perutí, určených ku hvězdnému letu.

A co napsal Březina? Jen hlavní myšlenky vytknou, odkazuje čtenáře na Nový Život II, str. 22 — 33.

— „přítomný dopis píši Vám v duchu celých čtrnáct dní. (Datováno: Nová Říše, 25. XI. 1896) Hovořívám s Vámi, často, podvečer, když sedávám v soumraku u svého ohně, unaven těžkým životem svých dnů, jimiž draho platím těch několik světlejších chvil svého snění. Nekonečně hodiny samoty, které dodávají resonanci teskným myšlenkám. — Kdyby věděl Vrchlický, jako všickni, kteří mě znají, jak jsem dalek každému nedocení jeho práce. A co jsem chtěl říci svými slovy!

Jeho nedůvěra k mladým sí je vykláda jinak, než byla myšlena. Všecko napsal bych zas.

Může se hněvat na nás, že jdeme

jinam, jinými cestami? On, jehož dílo má tragickou vynu právě v tom, že s lízní, které ani nepřítel neupře obdivu, *chtěl opít se slzám, co zrálo na vlnicích ducha!*

A který právě tím, v dobách prvního vývoje, kdy se tvoří v umělci tvářící metoda, *nabyl jistého chvatu, improvisačního lesku, který byl od jakživa nepřítelům těžkého dobývání z hlubin a kořistění z panenských půd.*

Proč se diví osamělému, utlačenému člověku, který našel svou cestu k smrti a životu — daleko od jeho *Babylonu*, kde se mluví všemi jazyky a

jehož zahrady byly svědkem tolika slavnosti a orgií?

Upíral kdo z nás, že jeho krajiny jsou *rozlehlé a bohaté?*

Nechej mluvit o uměleckém významu jeho díla. Dopis by na to nestačil. Nebyl dosud pojat tak definitivně, jak by se zdálo. *Mramor k jeho pomníku je ještě v lo-tech.* A bude to nádherný pomník.

Také nechej mluvit o útocích, které s jeho knih se odrážejí na jeho život jako *šlovka*. Znáte dobře, jak o tom soudím. *Není nad naši lidskou pravdou jiná, vyšší?*

Není odvážně hnát naši lidskou pravdu až tak daleko, že z jejího hlasu dýchá namáhavý dech na smrt zápasících?

Což kdybychom se mylili a *nová pravda*, třeť, stála vedle nás neviditelná, s výčinkou, která nabude zvuku v budoucnosti?

Vim, zápasící nesmi se dáti zemdlivati těmito úvahami. A ani nemůže. Jsou duše bojovníků a duše těch, kteří klamou sebe i jiné ze slabosti své lásky. Nad oběma šumi písně jediného světla.

Přílišné odlišování, zavrhování cest a předpisování cílů je kletbou našeho příliš historického pojmání věcí.

Je příliš mnoho nejistoty v tomto životě.

*Já vyšší umělce měřím dle nejvyšších bodů jeho inspirace. Podle toho, jak stojí k tajemství.* (Pokračování.)

Kdyby v celé knize mně svítila jediná věta, oblékající možnost nových perspektiv snah novým, šťastným obrazem vyslovující pravdu malovanou už na egyptské pomníky a rytou do hlubokých tabulek asyrských, pokloním se před ní. Nepal maré.

Aby k této jedné větě došel, aby ji slyšel nad sebou šumět v pralesích neznámého, musel projít celé obsáhlé krajiny duše a zřítí bolestná a významná dobrodružství se stíny, které potkával na své cestě.

Ze mi nevypravuje také o těch dobrodružstvích a že mne usatuje sdílením věcí, které znám? Nemáte poroučení ani svým vzpomínkám ani svým nadějím. To nejlepší v nás, není v naší moci.

Proto je čas naplněn radostnými písněmi budoucích událostí. Umělecké vegetace trají a kvetou pod jiným sluncem nežli je naše.

Sebe jasnější hlas mistra je zlomen nachlazením v dlouhých nocích, které proběhl meditacími, a v těch, jimiž bloudil, hledaje návratu k žití. Povidám mistra, to jest umělec mých snů.

Umělec má nepřítel i ve vlastní své výmluvnosti. A jeho dovednost zasazuje jeho díla stokrát větší rány, nežli nejsilnější křik. Pesty někdy běží bravurně po klávesách, a duše bloudí, zamýšlena na březích stříbrných jezer.

Mám rád úzkostlivou pronikavost výrazu.

A obrazy fixovat žravými silnými roztoky.

Nejúrodnější doba v životě umělce jest doba jeho mlčení.

Snad jednou bude možno i mně vysloviti ve zvláštní studii o mistru Vrchlickém zřítí soud básníka, soud, vim to dobře, který nebude těžkou analýsou vědeckou (na to přijdou jiní a povolanejší), ale pokusem zachytit hlas mistrův v končinách

tejemného a odpověditi mu hlasem třesoucím se ještě pohnutím ze vzdalující se blízkosti vlastní víse. Pak bude možno lépe souditi o mé myšlence nežli dnes. —

Tak psal O. Březina roku 1896. Přidám ke slovíům jeho několik poznámek. Březina a já, oba milujeme velké dílo mistra Vrchlického. Já sám pro osobu svou netajil jsem se nikdy těmito svými sympatiemi. Je známo, že se i naši lidé, kteří kaceřovali tu lásku a své nenávisťi vnucovali známku křesťanství. Ale to jsou tempi passati! Poesie vždy posvěcovala můj život studium jejích zahrad a nás i v dáli z osvětlovalo šťastnou záři mé dny i večery. Sám jsem bloudil v zahradách exotických, odkud Vrchlický k nám donášel náručí květů. Přecasto chodil jsem za ním, v jeho stopách, často přítel jsem sám a našel jeho minulé kroky. Znáím tyto nadšené cesty jeho a vážim si té veliké práce. A když vrátil se domů a zpíval nám své písně vlastní, často jsem vědecké a oddané naslouchal jejich kouzlu. Vrchlický dostal při narození svém ten vzácný a nebezpečný dar, že celý život se vši físicerou změnou svoji, se všemi dary i ztrátami, vírou i skepsí, nadějí i zoufalstvím, láskou i nenávisťi, celý život mnohotvárný, sporný i nedůsledný vtěluje se v jeho písmi. A všechno, co třeba jen paprskem neb dotknutím stínu padlo v duši jeho okamžikem, zachytilo se, vyrostlo, vykvétalo. A druhý dar vzácný byla vždy jeho upřímnost a zpověď vlastních vin a starostí. Všecko na sebe řekl, všecko řekl krásně a posvětil písmi. Odtud takové kontrasty v jeho díle, tolik sporů, tolik nedůsledností, chcete-li, tolik opakování takřka dětsky upřímné duše. Řekl všecko, poněvadž tak musil, vždycky ho to nutilo pověditi vše, co v duši své nosil. Takto jen chápu jeho neobyčejnou improvisační vložu, rychlost a snadnost jeho verše, tak je mi jasným jeho neustálený názor životní, jak se o tom u nás

často psalo. Všecko se mi to psychologicky slévá v jedinou vložu jeho královsky bohaté a dětsky přímé duše: všecko říci a krásně to říci, všecko roznati, vždy a všude, co měl a dáti mohl.

A dále vidím u Vrchlického velkou obětavou lásku k rodné zemi, k její řeči, k její literatuře, k jejímu umění. Tehdy již, když počal psáti sám své první verše, studoval cizí jazyky a cizí poesie. A tu jaký smutek žil při srovnání našeho umění s cizím! Z lásky ku své zemi a z lásky k poesii vůbec, jejímž velebnězem se stal, překládal vše velké, co jinde viděl a přinášel k nám. Je to bohatství nesmírné, jímž nás obohatil, a vim, jak přecasto nezištně, ba s vlastními ztrátami. Byl a je to u něho vždy nejvinnější kult duše jeho ku všem Velikým cizích národů. Od nich se učil a naučil, v nich ale také nacházel a nachází denně nový popud, novou prosbu, nově zaklínání ku práci vlastní. Ti mistři velikáni, kteří vybrousili jeho verš, vyzdobili naši řeč českou, ti zalévali teplým deštěm požehnání jeho duši a z ní vyrůstalo osení naše, české, nebo z české půdy jen české plody růsti mohou. Zde je Vrchlický dosud nedoceněn. Často jsme s O. Březinou rozmlouvali o mistru. O jeho antických věcech, které nám podal svým českým způsobem, sobě vlastním. A Vrchlický nejen překládal, on i vykládal. Všem i všudy. Slovem i písmem, přednáškou, z katedry universitní, knihou. Magnus parens! Celá generace spisovatelská dneška vyšla od něho. Všecky nás učil a kdo s ním osobně se stýkal, každý

vi, jak se obětoval, jak pomáhal radou, přímluvou, vlastní prací, duchovně i hmotně, bez únavy, bez závisťi, všem i těm nejneopatrnějším. A mohl bych vyprávět, kolik jich bylo, které vychovával a kteří po něm později házeli kamením! Tolik dobroty v osobním styku ku mladým literátům nikde jsem jinde neviděl.

Jeho díla vzrostla u velikou knihovnu. Nerozhoduje sice počet knih o ceně jejích, ale zde již to číslo samo mluví o nesmírné práci, úctyhodné, svůdné, vychovávající. Ta zmozolnatělá jeho ruka pravá sama mluví. Jaký to příklad pro nejmladší, kteří snad ani díla jeho neznají a kteří často bez práce, bez studia chtějí něco znamenati po nesmírné práci, kterou mistr byl vykonal.

Ze nesmírné toto dílo, rovné moři, není všude stejně hlubokým, je přirozeno. Vrchlický napsal vše a dovede také všechno napsati. Netřeba vypočítávání. Sedněte si na břeh mořský a sedte tam po celý den a pozorujte jeho změny, jeho příliv a odliv, hru paprsků, hru vln, hru racků, hru oblaků, pozorujte lov rybářů, jednou bohatý, jindy chudý, počítejte lastury, chaluhy, řasy, floru i faunu vlnami ven vyvrženou, paste své oči na barvách všech odstínů celého vidma, stopujte nálady chvil od prvního úsvitu dne do temnosti noci — a co všecko ještě byste viděli, slyšeli, vnímali, citili, jaké změny, jaký život proudící a čarotvárný a pořád jedno a totéž moře —

Přistě dále.

31. 3. 1903

Březina vydal právě knihu pěnou své, nazvanou *Hudba posvátná*. Její to tudíž *essay*, psaných novou řečí. Není to prósa, je to poesie rozlité do všech větrů, musí je to kynce květu svázané v lahvi celků básnické nějaké formy, jsou to celé houky květu nejnovějších. Nalezl-li, jak se říká, Maeterlinck novou hudbu řeči. Nalezl Otakar Březina novou hudbu řeči. Nalezl nové kouzlo, které stvořil. Ta zásluha mu patří. Řeč našl básnickou uvedl na vrchol ludebnosti. I ti, kteří nerozumějí jeho veršům, jeho větám, si rýmovaným, si rýmovaným, žlouí nahlas — a jen tak mluví Březina čísti — jsou okouzleni luhbou slova, jaké dějiny jazyka českého neví. Měsput neporozumí žádného výsledku. Z našich recitátorů někdo Březinu ještě nezval do ruky. Opakují, i ti, kteří ho nechápu, buď že nestačí slychem na dílo jeho, buď že si práci nezval, aby ho pochopili, aneb z předsudku jalového, papouškující po jiných, nechápu jeho díla, i ti vyznávají, že opití jsou kouzlem jeho slova. Tak i člověk prostý, slyší-li umělecké dílo hudební Beethovenova, Dvořákovy, Palestriniho, a jmenujme kteréhokoli velikána z říše tónů, třeba že nerozumí, je zmaten a jaksi zahanben svou inferioritou, přece cítí radost v duši, cítí velikost toho, vedle něhož ohromen stojí. Každý velikán překračuje cestou celé davy lidstva, kteří k němu s úžasem vzhledají.

Dobře nazval Březina knihu svou: *Hudba pramená*. Je hudba nová a tajemná, posvátná, která z těch pramenů vyvřá. Hudba řeči, která nasycena absolutními pravdami odvčnými, které dříve tajemně skryty, nyní možžšovou holi básnikovou tinou se z nehybné skály věčna. V úsečných větách jako v jednotlivých tryscích tajemné vody vlní se ta hudba. Má krásu písňoví z písma vzatých a rukou básnikovou odvážných. Je to zákon

odvěčný, že pravidla, vydávou absolutní, a poklad možžšové řeči lidské, krásy, upu jako zákon věčnou, má již s sebou posvěcení krásy, posvěcení je křídlem hudby, má vlní rájských nív své důstojný. Takový dojem čísti na ústě všechna řeč Březinova díla. Nejsou to překotné, rychlé, ukvapené, v návalu tvůrčí radosti vychlé, ne výřivky duše, kde s vodou podřemní, jeť jása z vidění slunce, ženou se ven i příměčky země kamenné a hláživé, stráženy s vodou, vyneseny na jiný svět, jiných zákonů, jiného světa a vzduchu. Nejsou to improvizace, šasjící nad vlastním bohatstvím a přehléžející i chudobu věčného dne, která se mísí do slavnostního kroje neděle. Dílo Březinovo při absolutní vloze, záračně snadnosti improvizace, jaké u nás dosud nebylo, při rozmáhlém bohatství obrazů, které v duši čekají netrpělivě ve shluhu davů tisícových, aby na světlo vyšly, při vši té vloze vrozené tvořili rychle, snadně, královsky bohaté a přec pokorné, a vědomí nepoměru mezi člověkem a Bohem, dílo Březinovo jeví sebekárek tak přísnou, tak krutě bolestnou, že nad ní nejvíce odvěven stojím. Je to touha až chorobná říci jen to, co říci se musí, a co není ještě na výrok nutným, ponechat v duši k tajemnému zrání. Vědomí Prozečnosti, vyššího řízení, ne vlastní sebevůle, ale vedení s hůry, je všude patrné v díle našeho mystika. Tato pokora jest zároveň pokladem všech ponížených, Vždycky s úctou hledím na titul knihy Maeterlinckovy *Le trésor des humbles* — Poklad ponížených. A vzpomínám na zpěv básničky Nového Zákona, Marie Panny:

Velebí duše má Hospodina  
a zplesal duch můj v Bohu, svém  
Spasiteli,

že shtěl na ponížení své dívky —  
Jen z pokory, z vědomí vlastní nicoty  
a nesily, z vědomí nutné Milosti s hůry,  
ječ „májem jara věčného pěvce Boží

opáji“, vyrůstají díla nesmrtelná.

Knihá Březinova *Hudba pramená* vypravena je Dělnickou tiskárnou v Praze (*Symposion* č. 70) a je vrcholem vkusné knihy, jakou jsem u nás viděl. Jakobych některou z nejkrásnějších knih anglických viděl. A jakoby se tu vracela sláva umění tiskařského minulých věků. Není to polčkem vychvalovanému pokroku našeho století? Zdá se mi, že tu vidím před sebou některou z knih naší knihovny klášterní ze století sedmnáctého třeba, v podobně krásném papíru, lahodném tisku a v té účti skoro posvátné ku všemu písmu, které se tu jako ornamenty vedle sebe staví úměrně a čistě. S rozkoší a radostí vnitřní vezmete takovou knihu do ruky, láskáte ji, znovu a znovu ji zdviháte, do knihovny jako miláčka stavíte. Již dávno na tomto místě u příležitosti knihy V. Mrštíkova „*Pohádka máje*“ mluvil jsem o zevnější úpravě knihy. Hrozno je mi a nesnesitelné, vidím-li knihu nějakou cennou, hodnou, aby i věk příští z ní čerpal radost a poučení, vyčištěnou na papíře denním způsobem, nad kterým by staří tiskaři před několika stoletími vytkli hnusem a bolestí. A co je takových knih u nás! Některé tiskárny jsou přímo vysokými školami nevkusu a hrůzy. A spisovatel, který nemů-

že doblížiti na tisk své knihy, je zoufalým nad tím, co se mu z tiskárny posílá. Nejsou to planá slova, která tu píši a lze jich použiti na mnohé adresy. Knihu Březinovu, jako vůbec toho štěstí dostalo se knihám jeho vždycky, kladu za vzor. Jedině, co tu vytýkám, je místy příliš šedivá černá tisku. To kazi oči a zeslabuje krásu stránky o několik stupňů. Žasnu vždycky nad prastarými breviři našeho řádu, tištěnými typy, které jsou již celou historií benediktiním vlastní, s jakou intenzitou, plností černí každé písmeno je tu jako vryto! To je, tuším, nejvyšší chloubou všech tiskafů dokonalých, péče o každou stránku, o každý jednotlivý typ. A naše oči zeslabeny jsou dnes přílišnou a nemoudrou prací škol, které z devíti procent něčeho snad neprovedly, než že naše pohledy zbavily prvotní svěžesti a síly. Je třeba šetřiti zraku.

Knihá Březinova obsahuje *essaye*: *Tajemně v umění* — Nejvyšší spravedlnost — Rozhodující okamžiky — Úsměvy času — Perspektivy — Krása světa — Zástupové — Zasvěcení života — Nebezpečí sklízně — Cile — Věčná touha.

Vrátíme se ještě ve studii své k nim.

Příště dále.

30. 4. 1903

# MODERNÍ REVUE

PRO LITERATURU /  
UMĚNÍ A ŽIVOT

REDAKTOR A VYDAVATEL  
ARNOŠT PROCHÁZKA



1903 — SVAZEK XIV

PRAHA

NÁKLadem VYDAVATELSTVA  
32 POŠTOVSKÁ ULICE 32

Ekstatické — jako jsou ekstatické jeho poesie — jsou *essais* p. Březinovy. Jsou tvořeny v stavu nejkrasnějšího psychického napětí, kdy duše, uchvátna svým viděním, tušenými, poodhalovanými, dostihovanými nejtajemnějšími a nejhlubšími a nejzákladnějšími vztahy věcí a myšlenek, tužeb a osudů, vteřinových konů a věčných důsledků, soustřeďuje všechny své síly a potence k jedinému ohnisku patření a poznávání, jako se sval ruky, vztažené po omamném květu pro čelo vítězovo daleko k nebi na nejvyšší vrchol, mocně, až po bod prasknutí, napíná; jsou zrozeny z onoho stavu jasnozření, jež bych nazval subjektivním na rozdíl od jasnozření, jímž jsou některé řídké osoby obdařeny a jež možno vyvolati také v hypnóze, které se nese za shlédnutím fakt a událostí, současně v daleké a daleké vzdálenosti se dějících, v odlehle budoucnosti teprve se majících udáti — tedy od jasnozření objektivního: světy, které tak „druhý zrak“ (abych se držel termínu, užívaného p. Březinou) vidí, jsou plody jeho úsilí po proniknutí k posledním zdrojům, z nichž vyvívá existence člověka a světa, z nichž prýští vlastní smysl a podstata, pravý cíl a účel bytí

8. 6. 1903



a konání, snění a tvoření. Posvátné vytržení, v němž jeho duch víří za hranice pozemských světél, v končiny, kam se již nechvějí vlny lidských hlasů, kde není záłudnosti, sobectví, nicotných zápasů a bezvýznamných snah všedních dnů a všedních tvorů, v oslnění a závratí odestírá mu mystické roušky s tajů žití duševního. Dostává záhadné odpovědi na své zbožné otázky, srozumitelné jenom pro zasvěcené, stejně naladěné a uspůsobené. Zpívá zvěst svého poznání a pochopení, svých radostných utrpení a svého hořkého štěstí v orfických hymnách, strhujících ve svůj čarokruh, orakula, klamavá a mnohosmyslná pro bytost, propadlou úplně vládě hyly, kouzelné a svítící ukazovatele pro ty, v nichž pneuma vlá. Plameny, které šlehají v temnotách zakletých hájů, do nichž není přístupu nezasvěcené smrtelné noze; hvězdy, které planou na výsostech, hořící novým králům myšlenky k metě jejich pouti; ne přesné formule a definitivná rozřešení tajemna — jichž vůbec není: a vše, co se za ně vydává, je pouze šalba a kejkle — pyšné imperativy, ale možnosti, relativnosti, láskyplné poukazy, sladká vábení a svody. »Myšlenka je tím hlubší, čím více místa má pro rozpietí křídel snu, čím více oněch soumraků, které mohou býti prozářeny světlem« — čtete v *Hudbě pramenů\**, k níž tyto divagace. Každý essai p. Březinův otvírá perspektivy: průhled do nekonečna a vhléd do nitra. Mraky se trhají. Tady a onde blesk. Avšak nikoli pohodlná a bezpečná cesta. Jenom pohyb rukou, ukazující širým gestem, jak a kam asi. Nevede vás jako matka polekané dítě. Dává podklad, základní thema. Nutno dále budovati. Třeba rozváděti. Rozprádati. On je leitmotiv — další na vás jest. Můžete jej variovat nesčíslně a

\* K. Vinohrady, Symposion.

nesččetně, v paiány a v smutné stesky, v jásot zárných nocí a šerou truchlost zamlžených dnů. Nadcházejí také pro vás hodiny, kdy, odpoutáni od plynoucí vteřiny a ulpívající tíže, po drahách těchto visí vedete mysl svoji, zahloubáváte se do okruhů nekonečna a vrháte se v náruč věčna, ve svém nejvnitřnějším pátráte po zdroji bytí, poměru vzniku a zániku, kdy tušíte odpovědi. Jedno je zřídlo, z něhož vyvirají všechny prameny existence, rozdělující se v nespočetné toky a proudy koloběhem věků a bytosti, splývající opět ve svém vývarisku. Druhá naše podstata, ono tajemné, skryté, nepoznané, nehmatatelné v nás, které se našemu duševnímu pohledu jeví v posvátných okamžicích niterné koncentrace a které obnažuje nám ve svých zjeveních a obrazech kořeny bytí, je vlastní, pravou a určující naší osobnosti. Ono nás pojí s minulostí a vede v budoucnost, je podmínkou »společnosti živých, mrtvých a nenarozených«, hlásá nám, že »duše jsou všechny v tajemné souvislosti«. Filosofickým podkladem těchto koncepcí jest představa o původní jednotě veškerého kosmického bytí, jež, tříštíc se v pestrou a kolotavou směs a var jedinečných tvorů, vrací se opět v tuto počáteční splynulost. Je to víra v *panexistenci* bez počátku a bez konce, řetěz existenci, který se vlní a zmitá, tvoře nepřetržitý a nerozklatelný kruh. Myšlenky i kony jsou její částicemi, hmotné jest jí provanuto, všechno dělené se slučuje v ni jako ve svém centru. Slyšíte tady nový ohlas oné nezkojné a nezmarne metafysické potřeby lidského ducha, která jej pudí pátrati a slídití ve všech končinách vesmíru, na nebesích i v peklech trvání, po jeho původu, konci, účelu, po smyslu jeho bytí. Odpověď p. Březinova na tuto kardinální otázku, jeho idea všebytí, jak ji aspoň vyčítám z jeho esaiů, nesených mysticko-věsteckým roznicením, z něhož

vše vychází a v němž vše věčně dlí, má svoje veliké a nesmrtelné předchůdce v teoriích, vyplynulých z tisíciletých spekulací lidského intelektu, na jedné straně přes vedaismus v grandiosním systému Šakia-Muniho, na druhé straně, adaptací těchto východních nauk části řecké filosofie a židovského mudrctví alexandrijského, aplikací těchto názorů v oblastech křesťanských theologických výkladů Plotinem, v gnostickém učení o emanaci a absorpci, ve velikém díle synthesy Ibn-Rošdově, v některých myšlenkách Brunových, až po nynější dobu, kdy Blanqui hlásal »nesmrtelnost skrze hvězdy« a kdy Nietzschevo credo o »věčném návratu stejného« dodalo těmto koncepcím drtivě tragického zahrocení, hlásajíc, že člověk v toku věčného bytí kosmu se po tisícových dekádách tisíciletí vždy znova vrátí, aby žil opět všichni svá štěstí a všechny své rány a muka, které již kolikrát prodělal. »Všechny myšlenky strhuje a unáší s sebou proud téhož pohybu, jímž víří ku předu všechny životy a světy«, vyjadřuje se p. Březina, »jeden jest člověk od pólu k pólu se stejným kosmickým osudem a stejným tajemstvím, jedna mystická jednota v milionech, kteří byli, jsou a budou«, neboť »vůle jsou v ustavičném nepřetržitém dotyku z věku do věku«. Proto vidí se své výše »souvislost ostrovů v zelených zrcadlech oceánů«: bytnou spojitost a jednotnost tvarů a činů, zevně zdánlivě rozdělených a od sebe od-poutaných. Vnitřní jednotnou architekturu všeho psychického života, veškeré existence přes různost a domnělou protilehlost jednotlivých jevů. Jeho zvěst je skutečně evangeliem, přinášejíc jistou důvěru v stálou evoluci poznání, obráceného k niterným světům, v intimnější spojitost s mimojsoucňem, v bystřejší a jemnější chápání šeptů, jdoucích z hlubin prostorů a časů — ve zvýšení a zintensivnění lásky,

spravedlnosti, krásy v té nepatrně vteřině kolísání lidského atomu, již říkáme pozemské živobyti. Vždyť »etherné vlny duševních zrcadel odrážejí už jiné a jasnější století, nežli je naše«. Kniha p. Březinova, meditovaná s chvějnou úctou k taji a k myšlence, s posvátnou úctou k slovu, rouchu idey, psaná horoucí řečí jeho básni, každou svoji větou umělecká a cudná, onou vyšší cudností, která ví, že možno každé mysterium říci bratrskému sluchu, ale že nutno je chrániti před vulgem, jehož všechen zájem a všechna snaha jsou vyčerpány každodenním chlebem (hmotně i duševně), chce býti čtena za svátečních dnů našeho srdce, kdy, očistěni od prachu všedních cest a rmutu malicherných zaujetí a sobeckých úsili, zasedneme k tiché kontemplaci, stuleni ve své nitro, ochotni, vyjítí ze sebe a nad sebe, držeti soud nad svou malostí, rozpiati křídla a vnořiti se do vábných dálek nedotknutých obzorů, hledajice marně kouzelného slova posledních rozřešení. Jichž, i kdyby se nám jich mohlo dostat, nikdy nebudeme chápati. P. Březina je si této nejosudnější osudnosti plně vědom. Ale to nemůže přinést na jeho rty kapky trpkosti. Snad v jiné modifikaci našeho bytí vzejde nám nebeský oheň, jehož svit ozáří i tyto okrsky. Proto jest jeho moudrost tak sladká a smírná. Je dcerou vyvrcholené kultury jako její nehynoucí předchůdkyně: plane ve-černici nad posledními chvílemi skonávajících kulturních útvarů jest jitrní hvězdou dalšího nového a silného vývoje? Jinak: vede v době vyčerpané a ne-plodné v závratné propasti snu, odkudž není návratu k činům, nebo věští novou formaci žití, obsáhlejší a nádhernější, kde sen a skutek půjdou ruku v ruce? Její shovívavá láska a něha odpouští mi první alternativu . . .

S odevzdanou láskou, s pochopením, basovaným na podivu, s proniknutím, vycházejícím z psychické spřízněnosti, rozkládá a osvětluje poesii p. Březinovu, ideový jeho svět a jeho uměleckou a s tím i lidskou personalitu p. Miloš Marten ve svém essai *Otokar Březina*\*. Svými vnitřními dispozicemi, působením své mentality, sklonnostmi svého intelektu a přichylnostmi svého citu byl k tomuto dílu predisponován: zamilovaný do snění, odvrácený od agitace a parol dnešku, uchylující se do samot myšlenky, vábený magickým pohledem tajemna, zbožňovatel vzácného a výjimečného, duševně velikého a jedičného. Proto mohla poesie kosmické mystiky a kosmogonická ideologie a číře psychická teleologie, jakou prezentuje tvorba p. Březinova, nalézt v jeho osobě tak plný a šťastný ohlas a souzvučný tep v jeho srdci. Základním momentem této individuality je mu její poznání jednotného principu, slučujícího a pojícího vše roztr-

žené, odloučené, rozpoltněné v hmotném světě v původní jednotu, počátek a konec všeho, ve vyšších existenčních okrajích — její monismus, jak to zoveme. Z této vise buduje p. Březina svůj svět, z tohoto hlediska vyšetřuje jeho vývoj p. Marten a dělá své závěry. V těch rozcházím se s ním. Nemohu zřítí v mystické evoluci, jakou se jeví veškeré dílo tohoto básníka, v tomto ryze *subjektivním* světě možnost činné budoucnosti. Každý svérázný mystický vesmír je nejen výlučnou kreací, ale také výhradným vlastnictvím svého tvůrce. V něm dochází svého vrcholu a zakončení, v jeho existenci kotví a končí také, vyživá se a hyne. Je psychickou possibilitou, příležitostí ku snění a meditacím. Nemůže se konkretisovati. To je, státi se hybnou silou tisíců lidských jednotek, elektrickým proudem, jenž probíhá generacemi a vzněcuje je ke konům ve svém směru. Neodhaluje se mi v mystikovi vůbec možnost žitků, nespátřuji v něm živlu renaissančního. Je na výsost esoterický, promítá všecku svou bytost, všecko své bytí do transcendentna, všecky jeho hodnoty jsou z »druhého světa«, z jiných všesvětových krajů. Avšak renaissance předpokládá a vyžaduje vzkypění všech životních šťav, zmocnění všech energií, stejnoměrně v jednotlivci jako v celku, zakotvení v zemi a slunci, zůstatí v jejich sféře a nevycházeti mimo ni, za ni, nad ni. Každé excessivné zduchovění, každé dokonalé rozplynutí ve snu, přeludu a tajemnu znehodnocuje všecku pozemskou existenci a její úsilí, a tvořící si vrcholnější, zářnější, prosvěcenější domovinu pro své touhy a city a naděje, stejnou měrou ztrácí kontakt, ne onen zdánlivý a výlučně vnější, ku kterému nutí hmota a její zákony a všecka možnost projevu, ale všecken podstatný, bytostný, určující a působící kontakt s půdou obecně všelidských, životních podmínek a tím schopnost mítí

v ni vliv, širý, rozhodující, velitelský. Jeho účín, ať z většiny pouze jako ukazatel cesty, jako vůdce při prvních krocích, bude vždy jenom na nejužší kruh, jemu již vši svou interní strukturou předurčený (čimž se nechci, jak samozřejmě, ani v nejmenším dotknouti *absolutní umělecké* ceny díla takového, mluvě o *relativitách působnosti* v oblasti aktivity života na rozdíl od krajů aktivity snu). Sem spadá, zdá se mi, jádrem své osobnosti p. Marten. Proto, jak jsem již naznačil, jeho prolínavá analýsa díla p. Březinova, umožněná vedle této duševní affinity eminentně kritickým nadáním jeho. Má, dle mého soudu, všechny talenty pro *analytického kritika*. Jeho rozbor esthetických složek poesie p. Březinovy, kde jeví se zdaleka úrodný vliv Hennequinovy metody, je nejsytější z celé jeho studie. Tady je podáno vše, co možno vysondovati. Přesnost, jistota, úplnost, jasnost. Ale připadá, podle některých jiných částí jeho výkladů, že tihne právě k opačnému pólu — k velikým synthetickým koncepcím. Takové jsou již naše touhy a sudby: že rozpínáme plachty svých lodí k výpravám v končiny, kde nás posléze téměř jistě sklamou naše nejlepší mohutnosti a zradí. Díkce p. Martenova je složitá, mnoho-  
tvárná, intenzivně barvitá. Francouzský termín mi tu přichází na mysl jako nejvýznačněji ji charakterisující: style *imagé*, pro nějž mi zrovna není adekvátního českého výrazu. P. Marten usiluje vysloviti každou svoji myšlenku osobitě, *nově*. Tato snaha, čistě umělecká, zavádí ho však časem na scestí. Obětuje příliš mnoho novotvarům, které jsou druhdy nemožny, a znetváří vlivem francouzské skladby jazyk právě v tom, co činí jeho podstatu, co z něho tvoří individuelný organismus, samostatného člena v rodině řeči, totiž v jeho syntaxi — znásilňuje jeho ducha.

Ludvík Horák



Arnošt Procházka, únor  
1908

## Literární causerie.

Otokar Březina: Hudba pramenů.  
» — — Jakmile se věci před našimi zraky počnou

rozpadávati v chaos, bez zákona a rytmu, je to znamením, že jsme zbloudili s cesty a že jdeme v bažinatá místa rozkladu — ztratili jsme úběžný bod všech perspektiv krásy, něco se stalo, co se nemělo státi; náš poměr k životu země se porušil — —«

» — — Nejistoty odmlčují se, neboť poznávají, že existuje absolutní pravda, a všechny myšlenky jako květy vonné, sladké, jedovaté i léčivé že rostou na cestě vedoucí k ní — —«

Věty, které jsem vybral z knihy p. Březinovy, jasně charakterisují jeho touhu po harmonickém. Ničeho se nebojí tak jako chaosu. Chce zákony, chce rytmus; nic logičtějšího, že je ochoten vidět ve všem ten zákon a rytmus. Duše jsou všechny v tajemné souvislosti. Slovo »tajemná souvislost« se opakuje. Je to oblíbená these autorova. Jest určitá věčnost pro kterou pracujeme. A naše klasy rostou pro žeň tisíciletí. Sláva čeká na prahu našeho života. Ukolébavka optimisty, nádherné rozplynutí se — toť hudba pramenů.

Jako oškliví se autoru chaos, rozklad, tak má hlubokou nedůvěru k tmám.

— »Všechna bolest země pochází ze tmy.« —  
Tmy nerespektují někdy zákon; možno přijít na bažinaté místo.

Co bije do očí u autora, je jeho hluboké opovržení ku konkrétnímu.

Mluvím-li o opovržení, užil jsem nesprávného terminu, autoři rázu p. Březinova jsou příliš sacerdotální, než aby opovrhovali; mají prostě nechtě. Jdou Alejí Snů, vznešení a velicí. Neříkají: den, měsíc, rok . . . ale jakási století, tisíciletí. Nemilují lidí — ale jakési lidstvo. Pohybují se v aeonech. Jejich dílo je Dcera vzduchu.

Slovo nemá už váhu jako takové; je symbolem; Pojmy už nemají význam vlastní; jsou symboly: chléb už není chlebem a panis cotidianus se stává panis mysticus. Abstrakta mají své výhody. Práce v konečném, omezeném, určitém je na konec vulgérní. Estetičtí lidé heroických zraků, povznešení nad staletími shovívavě se usmějí Herkulovi, který čistí chlív. — Je trochu simple a každodenní; dík, že my jsme svátečními lidmi, my, bratrstvo vidoucích a zasvěcených!

Vývody autorovy mají jistou problematickou vlastnost. Autor řekne: Život náš není sám o sobě ukončen: žijeme k vůli tajemné naději duše. Tato věta může za určitých podmínek býti také locus communis. Mystické dílo p. Březinovo pohybuje se na hranici mezi onou možnou moudrostí . . . a tím druhým . . . Budme lidmi dobré vůle; a neopouštějme bratrstvo vidoucích a zasvěcených! Či, běda, není náš zrak dost heroický?

Jsmo ochotni říci, že obsahem autorovy moudrosti je tajemné umění: Vystačíte s málem? Umění neocenitelné pro dobrého hospodáře? Že se nám zdá, že říká se velmi mnoha slovy triviální idee?

patrně červenec 1903

Že se zbytečně kupí obrazy,\*) nabubřuje styl? Žel, mnohem krásnější umění zaniklo u nás: umění prostého slova. Literát jako akrobat, literát jako eskamotér, literát jako krasořečník — dost smutné to divadlo! Našli jsme si mystické řemeslo; mnohé jiné by bylo záslušnější.

Co snesete u poety, nesnesete u myslitele. Nádherný verš p. Březinův má svou výčitku: tolik tedy snahy, tolik shonu po originálním rýmu, tolik kothurnu?

Nevyprchala tvůrčí síla zatím, co jsme hledali rým? Neproměnila se horoucnost umělce v suverenní machu? Ale myslitel — co má ten dokonce vám říci? Zatím, co si konstruuje svá poetická rčení, ohňostroje pro nepřiliš bohaté duchem, nečteme u něho záhadnou a žalostnou otázku:

» — — Súčastnili jsme se svým mlčením viny, které se dopouštějí mocní na tisíci bezejmenných?«

Znakem poesie p. Březinovy je dle p. Ludvíka Horáka extaticčnost. Není nic správnějšího, připustí-li se pojem: matematik extáze. Extaticčnost páně Březinova je promyšlená, chladná. Programová extáze. Je v ní »zákon a rytmus«. Pan Březina je stavitelem chrámu. Má smysl pro krásu slohu a bohatou invenci; ale zdá se nám, že běží mu spíše o chrám, který staví, než o Boha, kterému by ho stavěl. Jak to praví Ibsen v »Staviteli Solnesu«? Ne už kostely, přibytky lidské!

Ad vocem mystika. Jest to záhadná stránka bytosti lidské. Je v ní mnoho krásného, je-li mystikou prostých, dětinných a oddaných srdcí. Tato mystika má právo existenční, poněvadž je. Obrátme listy historie — najdeme listy mystického blouznění, nejasných vidin. Ale mystika, která není, nýbrž se dělá! Mystika jako program! Mystika chladně koncipovaná! Mystika jako Maeterlinck a jako Březina! Kde zde víra, kde prostota, kde oddání? Surrogát na místě toho.

Dovednosti p. Březinovy budou takto sterilními, přese všechny modní entusiasmy, přes sebe nekritičtější zanícení. — Dílo jeho zůstane dokumentem krajní realizace odvrácení od přirozené prosté dikce, školy, která hledala veliké v rafinovaném. Odvrátila se od své doby, poněvadž ji nedovedla překonati. To byla osudná okolnost, která znemožní konečný její úspěch. Staletí a tisíciletí nedávají ovoce; jenom zcela určité roky.

Viktor Dyk.

\*

\*) někdy až rušivé; příkladem:

»Mystické stigma, které poznamenává jako punc stupeň čistoty našeho zlata.«

Stigma nebo punc — obojí vedle sebe je absurdní, bere-li se ještě v úvahu obsah a smysl slov — stigma nebo punc — jedno i obojí ruší styl.

# DOKUMENT.

Budu právě tak odhodlán,  
pokloniti se krásné práci,  
jako odmítnouti špatnou.  
V. DYK.

Stylem i duchem dokument je p. Dykova „literární causerie“ o poslední knize p. Otokara Březiny\*) — dokument metody a tendence kritiky, na kterou nutno ještě v čas vrhnouti paprsek ostrého světla. Je nejvýš příznačna pro dobu, která se vytrvale dovolávala predikátu „kritické“ — ale nevypracovala ani v hlavních obrysech kritického zákonníku, t. j. řádu podmínek a předpokladů, řehole ctností a hodnot kritických, jež musejí býti dány, hotovy a vědomy všude tam, kde lze mluvit o umělecké kultuře a o kritice jako o součiniteli této kultury. U nás pomocí neurčitých a nevyložených rčení o „kritické volnosti“ a „subjektivnosti kritického soudu“ došlo se tam, že lze dnes cokoli tvrditi, směle a hazardně, napsati okamžitý nápad místo logického soudu, vyloženou nepravdu za přesné, doložené poznání, lacinou ironií místo enthousiasmu lásky nebo odporu — aniž se najde, kdo zavolá ke zodpovídání toho druhu kritickou laxnost a vysloví se proti zastřené tyranii chvilkových destruktivních choutek nebo postranních ambicí. Za heslem „kritická volnost“ skryla se kritická anarchie, naprosté laisser aller kritického psaní — nezodpovědnost kritického slova je dnes organickou nemocí většiny toho, co se v Čechách vyrábí a uvádí jako kritika. Ve článku pana Dyka došla typického výrazu — zračí se v něm se svojí methodou i tendencí, s celým aparátem sofismat a úskoků, se svojí maskou a grimassou.

Zde je, v ostrých a typických rysech:

Především — pověděti co možná nejméně určitě, přesně; nepolemisovati ideou s idejí, vůlí s vůlí: toť kritická methoda p. Dykova. Nadhodí libovolnou, bezvýznamnou frázi, přes niž, jak dobře předvídá, čtenářova pozornost sklouzne, aniž se zastavila s otázkou; ale zachytí ji zase po chvíli — a vyvodí z ní závěry, jako z dokázané, dané pravdy. Řekne trivialitu à la „Abstrakta mají své výhody“ — a po třech, čtyřech nesouvislých, indifferentních řádcích, když se kontext ztratil — obviní z triviality p. Březinu. Padělaná logika, sofisma slizké jako úhoř, jak je to laciné a — vychytralé! Ale — jaký v tom nedostatek kritické pravdy a loyality! Pan Dyk si libuje v tomto postupu; nahraňuje mu zcela poněkud obtížnou přesnost a logiku kritiky textové a psychologické. Všecka rozhodující místa causerie jsou toho druhu. Čtěte, prosím: „Autoři

\*) Přehled, I. 30. str. 487 a 488.

rázu p. Březinova jsou příliš sacerdotální, aby opovrhovali; mají prostě nechutě“. V celé knize p. Březinově není slova nechuti, jako v ní není slova opovržení; nejvýš místa soucitu a bolesti, jako to, kterým uvádí p. Dyk svůj elaborát. — Nebo: „Práce v konečném, v omezeném, určitém je na konec vulgární. Exotičtí lidé heroických zraků, povznešení nad stáletími, shovívavě se usmějí Herkulovi, který čistí chlév.“ Zase: V celé knize p. Březinově ne najdete stopy estetické ironie nad agitacemi

Miloš  
Marten,  
červenec  
1903,  
Volné  
směry

všedního dne; je nesena dechem čistého uctění všech i nejnižších energií, jež na zemi pracují o stavbách žití, a v myšlence, že každý projev života má podíl v harmonickém vývoji vesmíru, má jednu ze svých ústředních idejí . . . V obou případech říká p. Dyk opak toho, co o myšlence p. Březinově ukáže nejprostší poctivé pročtení — přisuzuje mu city, které jsou diametrálně vzdáleny jeho psychologie a pro ně jej odsuzuje . . . Vyberu ještě zvlášť příznačný passus: „Vývody autorovy (jak taktně řečeno o básnické knize!) mají jistou problematickou vlastnost“ . . . za tím věta z kontextu vytržená, nesprávně citovaná a glossovaná frází: „Tato věta může za určitých podmínek (podtrhuji!) býti také locus communis.“ Cítíte tu úhoří slizkost? Jak se p. Dyk předem vyhýbá kontrole, otázce, disputu? Ale závěr je chytře akcentován a vysloven jako dokázaný poznatek: „Mystické dílo p. Březinovo pohybuje se na hranici mezi onou možnou moudrostí (podtrhuji!) . . . a tím druhým.“ Zde máte celého p. Dyka. Nevytýká, nedokazuje — podezírá. Jeho causerie je řetěz insinuačí, samé „snad“ a „by“. Tyto úryvkovité, nesouvislé poznámky mají svůj účel: budí podezření. Co na tom, že v nich není atomu ryzího, poctivého poznání, třeba poznání, jež diktuje odpor protichůdcův? Čtenáři je nasugge-

rováno, co by mohlo býti . . . „kdyby“ s celou argumentací p. Dyk opatrně zamlčuje . . . Stačí mu, že si opatřil přechod k silným slovům à la „literát jako akrobat“, „ohňostroje pro nepřiliš bohaté duchem“, „mystika, jež se dělá“. Tak pracovala odevždy plebejská nenávist: zdáním, podezřením, silnými slovy. —

Ještě problematičtější je p. Dykův soud myslitelské, umělecké a psychologické stránky p. Březinova díla. Nenašel hlubšího ani původnějšího způsobu polemiky, nežli že v přítmi svých sofismat prostě převrací v opak všechny pravdy, které dosud byly konstatovány o p. Březinově umělecké individualitě. Co jiného je výtka trivialnosti, kterou stihá jediného opravdu filosoficky

založeného básníka generace? A to, prosím, ve článku, jehož všechna hlediska svědčí o absolutním nedostatku myslitelské potence, jsou nejběžnější a nejtřeplejší lieux communs — počínaje schematicky a neprozíravě formulovanou „touhou po harmonickém“, přejatou bez nového vystižení a jemnějšího odstínění z analys dosavadních kritiků p. Březinových, přes bonmot o symbolu a frází o „umění prostého slova“, již se už tolikráte ubíjela nová, šablony souverenně se zhostivší umění, po lež o „škole, která hledala veliké v raffinovaném“: snůška bezvýznamností dávno odbytých a odbytých v době, kdy p. Dyk sám považoval za vhodné, stát proti představitelům názorů, jimiž dnes ubíjí p. Březinovu práci. Nebudu jich zde vyvracet — stalo se to již příliš často, a p. Dykovy výroky nezní tonem, jenž by dal naději na věčnou diskusi a názorový spor. Chtěl bych jen, aby si p. Dykovi čtenáři uvědomili, kde četli jeho dnešní



maximy původně — vzpomínka, zdrcující pro p. Dyka . . . A aby vystoupila grimassa celého toho útoku: p. Dyk vytýká trivialitu, aniž říká slova o tom, co je obsahem ideologie p. Březinovy, obsahem, s nímž by mohl polemizovati, pod podmínkou, že by si jej uvědomil, jej pronikl, proti němu postavil svoji myšlenku —

Docela stejně je tomu v passu o stylu p. Březinově. Nic menšího mu p. Dyk nevytýká, než verbalism a dekoraci, abych shrnul dvěma slovy výkřičníky a silná slova (akrobat, krasořečník) causerie — důkaz, že v základě nechápe pojmu stylu, tolikrát už prodiskutovaného. Jen svrchovaná nedbalost nebo extrémní zlomyslnost může ještě dnes souditi styl jinak, než podle shody myšlenky a slova, podle toho, jak geneticky souvisejí, kryjí se, jednomocně působí — nevědět, že o verbalismu lze mluvit jen, když idea se ztrácí za pustou náherou slov pro slova, jako tělo pod příliš bohatým, těžkým, nepřilehlým rouchem. Pan Dyk zapomněl dokázati citáty, kde a jak se zbytečně kupí obrazy, kde je metafora pro metaforu a ne pro zkonkrektnění, vyjasnění, dokonalejší zrcadlení vise. Odpustil si rozbor p. Březinovy poetiky a syntaxe — snad proto, že by byl musel sám přiznati, jak je výrazové bohatství p. Březinovo motivováno psychicky, a tím by se byl připravil o příležitost k nejčerněji naneseným místům své karikatury . . .\*)

\*) Přece, p. Dyk uvádí v poznámce jeden případ, jen že jim nedokazuje, než že sám nemá komprehensivnosti dost, aby sledoval nuanci myšlenky a slova. Při hlubokém studiu mystiky, jež mu dovoluje o ní tak striktní a definitivní soud, měl by vědět, že stigma, t. j. mystické tělesné znamení světců (rány Kristovy na př.), může poznamenávat jako punc, t. j. prostá známka ryzosti, pravosti, (ač nehájím zvůčnosti toho obratu). Kde je zde tautologie?

O mystice napsal p. Dyk věty, jichž mohl ušetřiti svou pretensi kritika-myslitele. Jak nonchalantně zaměnil pojem zbožnosti, ryze ethický, s pojmem umělecké extase! Jak veskamotoval z brusu nové kriterion prostoty mystiky — prostoty u zjevu, který v psychologii platí za nejsložitější! Jako na jiných místech, opřel se i zde o jediné slovo: stavitel chrámu. Panu Dykovi není zapotřebí chrámu; chce tržiště — tržiště, kde lze hlučet, udávat bonmoty, elektrisovat vděčný chechtot davu. Ale čím mu překáží, že kdesi mimo dosah hlučící cohue, kde se mu tak dobře vede, má několik lidí ticha a krásy svůj chrám? K čemu tolik sofismat a lží?

Neboť: jako je lží výtka verbalismu, jest jí také slovní hříčka o „chladné extasi.“ V celé povrchní, za nápady a pointami se honící satyrické produkci p. Dyka a soudruhů, jež dnes tyranisuje českou literaturu, není ani část čistého žáru, jenž svítí poesii p. Březinovými Každý verš jejich dementuje p. Dykovy vývody — svoji mocnou citovou vlnou, žářem ideového soustředění, horečkou bolesti a soucitu. Matematik extase, říká p. Dyk, protože nechápe, že v nejprudším ohni vnitřním nemusí a ani nesmí přestati činnost uměleckého instinktu, výtvarné síly, estetické kontroly, kterou by p. Dyk mohl považovati za známku padělané mystiky stejně jako u Březiny na př. u Danta nebo náboženských mistrů středověku, v nichž v žádném extase neparalysovala umělce. Pan Dyk zachytil kdesi pojem „mate-

matik extase“ a argumentuje jím proti umělecké hodnotě a potenci Březinovy tvorby, jakoby byl čím jiným, než definicí duševního sklonu určité rodiny umělecké (typu na př. Poeova). Ale jakou váhu máme přisouditi kritice, jejíž autor nemá vyjasněny ani terminologie psychologické a nečiní nic jiného, než-li že dodává přiřanného přízvuku slovům, která ho nemají?

Pan Dyk vyzbrojil svou polemiku proti „modním enthousiasmům“ a „nekritickému zanícení“ — nuže, všecko dokazuje, že měl mysletí spíše na nekritický criticism, na rozkladnou kritickou schválnost bez intelligence a pravdy, hrající bonmoty, honící se za efektem, maskující negací a skepsí neschopnost myšlenky a vůle...

Tažte se, v čí ruce je zbrani tato kritika, a z causerie p. Dykovy vykryštaluje se vám kulturní a umělecký typ, jehož vliv začíná se pociťovati v naší literatuře, v apathii a mdlobě, která na ní leží, den ze dne více. Definice uměleckého herostratsství, ostře vystižená psychologem literárních organických nemocí, p. Leonem Bergem, nabyla u nás aktuálního významu :

„Herostratský charakter, ryze negativní typ umělecký a kulturní, jenž neničí, aby získal“prostoru pro nové výtvořby, ba ani z rozkoše z ničeni, nýbrž z tajné z ávisti proti všemu, co tu jest a těší se slunci; jeho nejhlubší bytostí jest netvořivost a neplodnost. — Tento charakter je proto tak obtížno vymeziti, protože všecky jeho vnější známky jsou vlastní i promethejskému (Der Naturalismus).

Hle charakteristiku, která se přesně kryje s fyziognomií kritiky, o níž zde píšu. Z p. Dykových vět čiši zášť proti všemu, v čem je myšlenka a vůle, umělecká, ovládnutá síla. Co jej irituje, toť touha pro harmonii, sacerdotální gesto, styllová stavba, souměr extatického snu — ne tak Březina-myslitel ani Březina-bávník, jako Březina-umělec, jehož tvorba má styl, výtvarnou krásu, ovládnutý dech. P. Dyk typisuje nechuf přátel pohodlného improvisovaného, udýchaného, zběžného psaní proti umění, v němž se horký obsah nitra organisuje, přetvořuje, hodnotí v krásný tvar. Improvisovaná literatura, vznikající z nálady okamžiku a absorbující se zmateným a povrchním epigramem, proti vědomé tvorbě velké myšlenky, velké vášně, velkého stylu — jak stará kontroversa a kolikrát už rozhodnutá historii! U nás nabývá tragického dosahu, dnes kdy malá síla a víra efemerid založila suggestcí chytrácké, skeptické masky pravou literární tyranií, že se už ani nechápe, že hodnota a kouzlo

uměleckého díla leží v napjetí vůle, jímž expanse vnitřního varu se přemáhá, aby nerozrušila mezi a forem, vytčených vůlí a vědomím krásy. Říká se formalism, kde sluší říci umění — klam vhodný stejně k vyvýšení drobných talentů jako k persekuci velkých umělců.

Literární typ, jehož představitelem a mluvčím je zde p. Dyk, nenávidí hluboce a pudově, jako protiklad svého největšího nedostatku, umění bohaté a štědré, které nestrnulo na jedné literární šabloně a manýře, nezasedlo si na jeden stylistický tric, který by s aplombem originalnosti opakovalo do nekonečna jako ochotný pták svou frází — ale stejnoměrně s obměninou, do nových a nových svítících květů vysřelující ideovou květenou nuancuje, přetváří, obnovuje svůj výraz, hledá a nalézá nové rytmy pro nové kadence nálady, nové obrazy pro nové myšlenky, má styl bohatý, tisícitvarý, styl živý a věčně mladý. A jakou pomluvou zahaluje tu svou závist a nenávisť! „Tolik kothurnu . . .“ \*)

\*) Per paerthesim: pan Dyk vytýká „shon po rýmu“ panu Březinovi, v jehož knihách najde se sotva po třech, pěti rýmovaných piěčách — jaká loyálnost!

kothurnem jmenuje pi. toreskní bohatství, hudbu, verše, mocnost slova — jakoby se vytýkala Velasquezovi jeho barva, Puvisovi de Chavannes jeho sbásněná komposice, Rodinovi síla a vynalezavost, s jakou si podmanil mramor a bronz: kterémukoli umělci mocnost a bohatství výrazových prostředků. To je smysl těch frází o „umění prostého slova“, „suverenní maše“, „poetických rčeních“ a „ohňostrojích“. Jeho konsekvence pochopí, kdo dosud nepřestali na básníku žádati impressivní a výtvarnou sílu, to čemu se abstraktně říká krása a čím umělecká potence vyvrcholuje.

Jako nenávidí lidé typu p. Dykova sen a filosofickou myšlenku, pro jejich velikost, mocnost, vykoupenou krásu. Odtud výrok o škole, která „se odvrátila od své doby, poněvadž jí nedovedla překonati“ — výrok nepsychologický a nepravdivý, ježto není jiného „překonání doby“, než v tom, že se umělecky zhodnotí ty esenciální, vnitřní, skryté proudy myšlenkové i citové, které se vidí jen v perspektivě minulosti, ale jež cítí, intuitivně poznává každé velké umění. A dvakrát nepravdivý o Březinovi, v jehož poesii psychologické vlastnosti dneška se odrazily tak živě a čistě. Panu Dykovi bylo zůstaveno, aby v pose českého Nordaua vyslovil největší lež, jež kdy byla o umění slyšena: „Staletí a tisíciletí nedávají ovoce: jen zcela určité roky“ — devisu milovníků všeho povrchního a efemerního, zůživších svůj obzor a vztýčivších ideál slabých očí a malé intelligence. „Žabí perspektiva . . .“

Na konec je to nenávisť kultury, spokojenost kalnými a línými vlnami, v nichž loví celá dnešní společnost satyriků o závod s žurnalistikou, pohrávají vším, aby se zdálo, že se povznesla nade vše, negujíc všecko, aby se zdálo, že vše pronikla, idealisujíc své slabosti, nebo je chytře podvrhujíc těm, kdo se pyšně vzdálili z tržiště ovládnutého provazolezci.

Tim je typickým poslední výkon p. Dykův, jímž si zjednal o zásluhu více v tom tvrdošijném a soustavném ubíjení každé mocnější individuality a snahy, jehož jsme v Čechách svědky. Nezáleží na tom, že užívá nové masky, byť to byla maska . . . „národního svědomí.“

A raison d'être těchto řádků? Je nanejvýš nutno konečně šlehnouti přes ruce, jejichž dotěrné pohyby prozrazují příliš velkou lačnost.

V Praze, červenec 1903.

Miloš Marten.



JAKUB DEML

## Slovo k ěudbě pramenů.

„I bude potom? Vylejí Duchu svého na veliké tělo a prorokovat budou synové vaši i dcery vaše; starší vaši mají budou a mladenci vaši vichři, slásti budou. Nýbrž i na služebníky své a služebnice v těch dnech vylejí ducha svého.“ (Joel 2, 28.)

Co Březina praví v Prologu k Bdkové Otčenáši (hned v prvních větách), musí se tici o každé studii a recenzi díla Březinova, jinak je neuplná: „Chci, aby byla pojata má slova jen jako mocné mlčení před modlitbou a jako soustředění duševních síl před její tajemnou prací...“ Jeho dílo musí se chutnat jak zlatý píštěl medu, zvolna a tše, jinak nám uniká jeho vůně. Jeho slova jsou pramenem medu, jenž v kataraktech stéká s věčných ákal a na slunci září svou zardělou hmotou, ve větších bloubkách temněji, kde také tše přibýlo... S Březinou nepochybují, že by někomu alespoň jednou nebylo dopřáno uvidět věčné. „Žádná půda není tak vypráhlá, aby nemohla živit plnoocní květenu mystických seteb. Není duše tak potopené do tmy, aby v ní někdy barvami nezahrály zkušenosti druhého zraku. Není duše, která by opouštějíc poslední ze svých dnů měla si stělovati, že neuzfela zemi v jiném světle, nežli je světle našeho slunce... Každé rty znají úsměv, který je navštívil proti jejich vůli, vyslaný do neznáma proti neviditel-

ným nadějím“. (Tajemně v umění). Nejsou tyto věty mystickým opsáním katechismu? „Bůh uděluje každému člověku milost pomáhající, aby byl spasen, neboť Bůh chce, aby všichni lidé spasení byli a ku poznání pravdy přišli (1. Tim 2, 4.)“ Ať vás nezaráží, že cituji katechismus. Víme, že mystiku Verlainovi byl katechismus ve vězení knihou plnou sladké moudrosti, a Březina praví: Každá myšlenka, i ta nejchudší a nejvšednější, je schopna rozpáliti se v osňujícím odlesku zavedením vnitřních proudů“. (Taj. v um.) Báseň „Milost“ v Stavitelích Chrámů nemůže mít jiný význam než katolický. Zdá-li se vám B. dílo příliš vznešeným, vyvolejte na mysl, čemu jste se učili o milosti, spravedlnosti a dokonalosti křesťanské? Dílo B. je k tomu životním doprovodem. A nejsou uvedené věty z „Taj. v um.“ klíčem a vysvětlením básnickova poměru k čtenářům a ke všem lidem? Právě z tohoto názoru přišti jeho láska k člověčenstvu, soucít s trpícími, úcta k lidem všem, i k nejposlednějším. Proto zpívá:

„A nestvoří jí miliony jazyků od horkých povzdechnutí trav a mecho pokorných až k výmluvnosti plamenů a bílých slonci v zoufalství, by zakvílely v tisíciletích tí křehy své. Žal větší posmejících!“

(Stráž nad mrtvými).

Je jistá stupnice jak ve přírodě tak i mezi dušemi a všechno má své poslání a své zaměření při věkovité Stavbě Nejvyššího. Víme i my, že je devět kórů andělských a žebř dokonalosti je stále rozpjat od země až k blankytu, na něm spruili nesčetných. Což, kdyby nebyl přesvědčen o možnosti vývoje a tajemné ceně duše, moh by básník zpívat ony hymny lásky bratrské? A což není posledním a nehlubším důvodem bliženské lásky pro nás křesťany myšlenka, že na nebesích máme Otce jednoho a k jeho Obrazu ze všichni stvořeni? I naše víra netká nic jiného než:

„Není duše tak potopené do tmy, aby v ní někdy nezahrály zkušenosti druhého zraku“. Máme dvoji zrak: zrak víry, který chápe tajemné, a zraky fyzické: Bůh světlo jest a přece tajemství. Je snyslům našim temnotou i rozumu. Radost z Boha bude patřena, ne rozumováním. S. Terezie, učitelka mystiky, praví výslovně: „Věci života vnitřního jsou rozumu tak temnými, že člověk je nucen tici mnoho nadbytkem i nepatřičného, nežli tekne to, co je na místě. Čtenář musí být trpělivým, vzdyl i já musím být trpělivou, kde mám něco psát, čeho nechápu...“ Ti, kdo uviděti B. dílo z pozdálí, vám řekli, že je básník málo pokorným. Hovoří přý kastě zsvěcené jen, zná snů Vladáre a Světce, Mučedníky, Stavitele chrámů, Šilence a racu nicotnou. Jakoby žár lásky nebyl pro vlašného vždycky bláznovstvím. Zdá se, že vysvětlování velikých duchů bude vždycky obranou. Opojení Duchem Svatým také Židům bylo úrazem. „Tito jsou plni sladkého vina“. Dobře tekli sladkého. „Tém, kteří nejsou zvykli tomuto divadlu (horečné lásky), zdá se něco tvrdě egoistním v tomto letu...“ (Perspektivy). Dávno řekl Hello, že Satan je vtělený chlad. Bůh tedy je vtělený žár, proto i ty časté symboly ohně v Písmu. A co praví B. o našem poměru k Bohu, můžeme tici i o našem poměru k dílu mystiků:

„Hvězd jádra sladká, uzrálá, pro rozlet

vašich snů jak zruí ptákům vypal jsem na svého domu práh, však vaši ptici (duše), utekli mě ruky hnatím v tajemnu, se zdvihli v úzkosti a odletějí v temnotách“ (Cizba).

„Láska chce být ve výši... láska chce být svobodná... Nic není lásky sladšího, nic prudšího, nic vyššího... nic plnějšího... na nebi i na zemi... Milující lás, hřel („mé ruky hnatím v tajemnu“), jási, volný jest a udržeti se nedá... Láska často vezná míry, ale bouří nad všechno pomýšlení... začíná více než může... neboť se domnívá, že je jí všechno dovoleno... (Následování Krista III. 5.) Kempenský je také z mystiků. Čtete tedy slova tato jedno za druhým, každé má svou vlastní sílu a křelí. V těchto slovech středověkého mystika (t. j. muže z „temného středověku“) máte zároveň nejstručnější a nejjasnější Motto k Březinovým Perspektivám.

Je z mystických knih známo ono něžné, jak pije kuřátko: nabere vody několik krupíji a zahledí se k nebesům. Rozmířý obraz duše meditující. Tak, po kapkách musíte brát nápoj mystický, tak čistí Březinu: přečíst nějakou část a zahleděti se na oblohu, jak jste ji viděti jednou, před lety; vzpomenout si na chvíle, kdy jste byli sami a přece ne osaměti; kdy jste milovali každého, koho jste potkali a všechny věci, které jste viděti; kdy jste nebyli stisnění a sevření ani svou vášni ani nevěrou ani zvědavostí; kdy jste viděti svět pod sebou, planoucí v květech, stříbrě, hudbou znějící; kdy bylo nad vášni nebo jásaající neviditelnými životy a nekonečné dálky, průhledně, otevřené dokotán; kdy vám bylo jasno, že jste částí Celku velkého a částí živou, hřichem neposkrvněnou; kdy plakali jste vděčností, že Otec na vás myslil od věků a účastnými slávy učinil, již nemůžete pro velikost obejmout a vydechnout; kdy trpěti jste rozkoši, že máte bratry, sestry, rodiče a bratři miliony, tisíce, a řeči svou že nesmíte je oslovit...; řeč národa jste tenkrát ztratili, řeč lidsiva před rozptýlením jste nalezli; stojíte na prahu Ráje, tvář osluněnou, postoj oddanosti sklácený, zrak jinému světu uzpůsobený; mluvíte, a všichni rozumí, co jich kdy bylo, bude a jest...

7. 9. 1903

A tekrát jakoby pusařev jate stouplu na zem. Váš širok úpřev náhly jistoty. Zřevně jakási ocy a zřevněvostí. Jako byste zřevně volně. I slova vaše budou poznají vaši řádost letu. I slova vaše budou se zdát zřevněvostí a kteří ozývají tajemně se vaši křesťanství. Budou udivení, proč se u vaši věci zastavujete... Nechápen, že vám, stojícím uprostřed všeho, sivoření každé, i nejmenší, je oknem průhledného vězení, do něhož se všech stran říze se světlo. Nechápen, jak slova každého a lidí mážete sligovnost řádem, do něhož patří... Nevíte, že svatí tento svět *sanditi* budou? (L. Kor. 6. 2.) — Ale i vy jste přestali mnohemu rozumět. Stala se vám nejasnou hudba kořil a trub a z praporů slavnosti vlnje k vám smutek okamžiku, proud rozlovi mění se v krápež padající v oceán věků. tvře zrnalé zlobou v listy nepopáse... Nezástánete osmět. Ti, kteří přijížděte, vrátí se za těmi, kteří mlčí. Ocitete se na místech nebezpečných. Chudina býti, lékaře otravuje. Přijdou a rukama plnými svých skutků, ústa zanesená posledním soustem, nevyživeným... Poházejí vaši samotou... Řeknou, že jste lidstva nepřátely, jste Silenci a ze Silenců rodiny... Dál jdete do pouště — poznali vaše stopy... máte být svědky „života“, *sankel* zákonů svých od vás čekají... Jste mrtví po způsobu zlatohlávků, když se jich dotýká ruka věčtčná. —

Základní myšlenka „Tajemného v umění“ je obsažena hned ve větě první: „V těch dlouhých rozhovorech, které duše vede ve svých samotách, odpovědi nemě a utajené položeny jsou před otázkami“. Důležité je tu slovo *samota*. Básník vrací se k němu po několika větách znova: „Ve všech těchto otázkách duše je *sama*“. A které jsou to *odpovědi*, jež jsou „položeny před otázkami“? Po scholasticku praveno, jest to *gratia habitualis* (milost posvětná, cnost vlité, dary s. Ducha); jest to onen statek Evangelia, jež „rozdal člověk služebníkům svým, jda na cesty“. I dal jednomu pět hřiven, jinému dvě, a jinému jednu, každému podle možnosti jeho... Tě milosti dostalo se nám tedy bez přičinění, ona dřímá v duši jako „poklad v zahrádě“, jak v oceánu „perla“. Ale až

člověk přijde k vědomí, musí pracovat a těžit i sám opatřením být, nemá-li se povolit pánům pošetilým, které „vraovic loupí, nevzaly z sebou *oteje*“ — virtus litu, sa (cnost vlité) stává se cností získanou (zapatřilá); k životu jen vegetativnímu, k činnosti duše pasivní, přiléhající činnosti vlastní vědomí. V tom jest ona mystická anamnése a „*otězky*, jež následují po *odpovědích*“. Což víme my, v čem ty odpovíděti zléteji? Což víme o podstatě „*spokladu*“ a „*hřivny svěřené*“ a nesmírnosti jejich ceny! Říkáme zkrátka *tajemství*, Větinou lidí zapominají všichni činnost mistů i z doby pozdější. Katerina Emerichová byla si vědoma, jako nemrtvá, co se s ní dalo, když ji přinesli ke křtu... „Odpovědi jsou věčné, otázky čekají na svůj čas... Pravda, i čas má své tajemství. Bůh se nezjevuje napofad a podle našich výpočtů. Čas hvězd mystických není tenž s časem hvězd fyzických. Zde není moudrost v studiu, spíš v modlitbě. Služba mystická je Adoraci. Básník „Větrů od Pólů“ a básník „Milosti“ to bude vědět. Snad mi odpustíte, mistře, prozradím-li něco ze svých vzpomínek, jak jsem si je ukládal, když před pět lety byl jsem zase sám a od Vás oddělen! — Pravil jste: „Nikdy nespěchám s tím, co mám říci, nechci trhat lupeni nedozrálé, nebojím se toho, že něco nevslovím — nřeknu-li to já, řeknou jiní po mně a třeba lépe. Mám-li co říci, snad mi Bůh dopřeje, abych to vyslovil — odvolá-li mě dřív, mne to netrápí... jest potřeba, být jako *dítě*...“

A před třemi roky, když jste mluvil o činnosti tvůrčí umělce a k posledu i o tom, jak netřeba pohrdati rýmcem a vůbec pravidelnou formou veršovou, jste pravil...: „*extase* předchází a k dílu se přikročí jako k práci vědecké — to jest tajemství škrtání — mnoho škrtat, a když je Dílo hotovo, *nemůže se už nic měnit* — a teknu si: já nejponiženější Tvůj sluha, prosím Tebe, odpusť mi, že jsem tak zkazil Tvou Myšlenku. —“

K essayi „Nejvyšší Spravedlnost“ přečtete si z Vyznání sv. Augustina v knize III. kap. 7. Poznáte, jak průběhem věků změní myšlenka a zjemní svou tvář, a co jest před staletími kořenem, jak rozpučelo

stnem „*evonič* hnyzem a včelami“; vegetace vsmělé jsou vrstvy uhelné v černých hlubších věků, tisíce neznámých hornů je hlínou při světě kahané mlčenlivých, a kde nám duchovnis mezan umírá život, házejí kvádry zakletého obně. Jak jednoduška a vřstami věků sražená jest ještě u sv. Augustina idea Nejvyšší Spravedlnosti, jak přitíhivní jsou ještě zbraně jeho nepřátel, již „*okem tělesným* dozíraj jenom až k tělu a okem duchovním jenom až k vytvořu *obraznosti*!“ „A neznal jsem pravou *vnitřní spravedlnost*, která nesoudí z navýšlosti, nýbrž z nepřiměřitěho zákona Boha všemocného...“ praví Augustin. Ale ti, kteří tajemství Spravedlnosti znají, od nečakosných povozování jsou za nespravedlivce, nesprávnost jim vyřkají nezavěcení, kteří *den věčný* měří podle *svého dne* a mravy všech věků dle mravů doby své; „*podobní jsou tomu, ježte neznať oděvu, hlavu chce si pokrýt střevicem a obouvá si přilbic a při tom se zlobí, že to nejde dohromady*...“ Tak i my posuzujem často Moudrost Věčnou, nechápeme Tajemství, nerozumíme ekonomii Boží, neznáme historie, *klivdime* Nejv. Spravedlnosti. Věky se mění, generace se střídají a s nimi kultura; ale následuje z toho, že i Boží Spravedlnost rozličná? Nikoli, „jen časově, nad nimiž vládne, neplynou stejné“. Ona jest *tá* a bez proměny. A lidé, „jejichž život na zemi jest krátký, se nad Ni pozastavují, poněvadž nejsou s to, smyslem svým okolnosti století minulých a národů jiných, které nepoznali, přivěsti v souhlas s těmi, o kterých mají zkušenost“. „To jsem já tehdy nevěděl, toho jsem si nevsímal, a přece se *všech stran* bilo mi to do očí, a já neviděl. A znal jsem básně, že nebylo mi v nich volno klásti stopu kteroukoli kamkoli, ale v různých stířích rozličné... a přece poesie druhých stíř sebyla v podstatě jiná, nýbrž ve všech *táž*. Ale nepozoroval jsem tehda, že Spravedlnost, v jejichž službách byli lidé dobří a svatí, v daleko větších rozměrech a sublimněji v Sobě obsahuje všechno, co ve věcech různých uskuřečňovala...“ (Aug. Conf. III. 7.)

Oba vyšli z *jedné* myšlenky: Nejv. Spravedlnosti. Ale pozorujete, kde věky zašlé odvracely se od člověka a těkaly po nivách *historie*, mystik moderní vidí vše

bolestněji, *personálně*. Nevypravuje osudy *cizí*, ale osud *vše duše*. Ze závratného díla Spravedlnosti „*dáno* je zrakům spíšití jenom onu část, která se hraje ve světě zemi. Proto jeví se nám *prázdnost*, *nesouvislost*... Vidíme na jednou zřevně kladiva, ale nevidíme jeho dopadnutí. Vidíme jeho dopadnutí, neslyšíme ránu. Slyšíme ránu, ale nikdy neuvítáme jejího otisku v záhadném díle“. (Nejv. Sprav.)

Zdržel jsem se dále u „Nejv. Spr.“, poněvadž idea tato tvoří vlastně konstrukci celého díla Březinova (daleko jsem ji nevyčerpál) a citoval jsem sv. Augustina, protože nic nám nuda tolik jistoty a jasna na duši duchovního člověka dnešního, jako mystické pochování, které „*odchlázející*“ ve chvatu všíklo do rukou přicházejících...“ Potřebujeme opravdu sankce ještě někého druhého a byli bychom malomyslní, nebýt jistoty, že na stavbě našeho Chrámu pracujem sami... Ostatně, plamen poesie Březinovy je rozdmýchán z jiskry, která je ukryta v těchto slovech Evangelia: „Zda-liž neprodávají dvou vrbáčů za penizek, a jeden z nich nestavě našeho Chrámu pracujem sami...“ (Mat. 10; 29, 30.)

Mohl bych citovati i to místo o trávě polní a lilijích, a byl by to pruh světla do oněch básní Březinových, jejichž thematem je *přiroda*. A poznali bychom, že netřeba hledati tam *pantheism*, kde hřími hymna *Prozřetelnosti*, a jen *hrů fantasie* tam, kde zní vzlykot Lásky a modlitba stoupá „*sicut incensum in conspectu tuo*“ — před obličej *osobního* Boha! Mystiku katolickému nebude to těžko v díle Březinově ukázat, a každému, koho nematou slova a kdo ví, co jest duch Hlubin.

*Duchovní život* má cesty tři: via purgativa, illuminativa, unitiva (cesta očistná, cesta světla a cesta zasnubná). Tomuto rozdělení odpovídá i postup Březinových knih. *Tajemné dalky* — kniha smutku z věci pozemských, pohled z *dálky* do země zaslíbené, kniha louhy. A tato tajemná louha v „*Dalkách*“ ještě jevy tohoto světa a vzpomínkami života roztržitá, vystupuje ujasněná a čistá ve „*Svitání na Západě*“. Proto je tato kniha tajemným užtkem bolesti a

ideou smrti tak charakteristická — svět umetel mystiku, jeho slunce zapadlo, obratky jeho v duši se očistily, horká slápká v srdci vystydly, stopy drabdy života proměnily se ve žmářky hodnot, v symboly života vyliho; radostí okamžiku v radosti věčna. Jak praví Dante (u něho tře ten postup — třebas na celou cestu už dával se a Vyše: — Peklo, Očistec, Ráj), touhy se a Vyše: — Peklo, Očistec, Ráj), klanate bloudí po věcech tohoto světa, klanate bloudí s duší, nenasycenou, dokud se nezastaví v Bohu, jenž se nemění a nemění v Svě Dobrotě. Formální i věcný obsah „Svítání“ vystižen je varšem z „Větrů od Pólu“:

„Odměly se větry, v poslušná zrcadla se shladily vody...“ Vitr vášni sem už nevané, světa moře se utišilo, hladina jeho odráží čistě barvu nebes, kmitání hvězd, a všechno stvoření, zem celá jakby vyzdvížená rukou neznámou s výši se v něm zrcadlí... Děj této knihy položen je v místa mezi Rájem a Očistcem. Po „šesti práce dnech“ je den to odpočinutí, deset dní samoty před sestoupením Ducha - Utěšitele: slova písně lahodné, prudký vitr tušení, „však nebyl v tom větru Hospodín“. A ptišly „Větry od Pólu“, ne už mythus duše jen, duše samo království, a citíte, básník není sám; je plná světla jeho samota, slyšeli jsme jako hukot přicházejícího větru prudkého, v jeho večeradle sladké hovory:

„O Věčný! V té chvíli, když ruce mé bez vlády klesly, sesláblé láskou, vlastní svůj život viděl jsem, změněný neznámým

světem... A přece, můj Otče, kde jsem už viděl krásu tvých krajů, ze poznáním chuf jejich vůně?“

Na rtech mých páli sladkost tvých hroznů a polibky bratrských duší. Sladká tvá vzpomínka zbyla mi v duši, jak vinná tma po uhaslém světle, a tiplem láhne mi krev, jak ruka milovaná by držela roku mou v noci, když dřimu, a vroucností dlouhého stisknutí dala mi sniti o lásce...“

Vidíme, je mezi prvními a knižkou itel se stanoviska mystiky rozdíl zásadný; via purgativa projita. Jsme ve stěta žhavých mlhovin lásky Boží, ve knize čtvrté a páté tuhnou hvězdy z nich a krystaly. Kdo miluje Otce, aby syny láskou neobjal? A tak nový moment přistoupil, bratrství věčících. Rozdíl pairný je mezi básněmi „Vladati snů“, kde se také mluví o jednotě zasvěcených, a mezi „Mučenníky“ Větrů od Pólu. Tam odpor k nim a despekt téměř skutečný, nyní se za ně koná modlitba. Nepřátelé „Svítání“ jsou „inimici“ zalmá starozákonních, nepřátelé díla třetího jsou Mistrovi a Štěpáně. Otče, odp sř jim! „Spjeti všech rukou, svlažené slzami, volá po mystickém odpuštění!“ Už nejsou věci lhostejné a úhlavní, i hmyz a traviny, mléko i jedy, oči milostné i zloba, všecko o lásce mluví, všecko je Darem Dobrotivého. Tak Otec miloval svět, že syna svého dal, tak miluje Syn své, které mu dal Otec, že vede je cestou utrpení, své vyvolené, miláčky, jinak by jeho darů nepřijali. Básník svou vůli zjednotil s vůlí Nejvyšší, a v tom je dokonalost křesťana.



# PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V SOBOTU V POLEDNE O 16 STR.

PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR. PŘI DOPLATKEM PŘÍLÁGA 10 HAL. ZA KAŽDÝ MĚSÍC.

MAJITEL.

LIDOVÉ DRUŽSTVO TISKÁŘSKÉ A VYDAVATELSKÉ V PRAZE, ZAPSANÉ SPOLEČENSTVO S RUČENÍM OMEZENÝM.

(ČÍSLO ZPRAVODĚLKY VOTROVNÍ 362.397)

ROČNÍK I. • VYDAVATEL A REDAKTOR AUGUSTIN ŽALUD, VIMOHRADY, BLANICKÁ UL. 3. • ČÍSLO 42.

## PÍSEMNICTVÍ.

Z myšlének Otokara Březiny.

(Literární interview)

Otokar Březina prošel letos krátkou dobu na prázdninách u Františka Bílka v Chýnově. Použil jsem toho s přáteli k několika rozhovorům, laskavosti Bílkovou nám umožněným. Názory, které v těchto hovorech docela spontánně a skoro mimochodem pronesl Otokar Březina, potvrdily daleko více, nežli jsem sám doufal a očekával, mínění, které jsem vyslovil loni v přednášce, nyní otiskované v Ženském obzoru — mínění, že tento největší umělec české literatury posuzován jest většinou nesprávně a tím se křivdí jemu i literatuře samé. Poněvadž i v Přehledu v nedávné literární causerii podán byl obraz podobně skreslený, jest myslím povinností v zájmu pravdy reprodukovati právě zde několik výroků Březinových, které bezděčně vyvracejí tato neporozumění, ústící hlavně ve dvě: že básník náš shání se po vnějšku, virtuositě, a že je odvrácen od své doby a vůbec od života. Vyvrácení je tak dokladné, že není ani třeba přidávati k výrokům samým závěry. —

„Nejsem vlastně jen literát“, pravil mezi jiným Březina. „Vím, že forma a slova jsou jen prostředkem, jen výrazem — a bohužel vždy nedokonalým — toho, co chceme vyjádřiti. A nejkrásnější, nejbohatší formou jest vlastně prósa. Nejsem spisovatel z náklonnosti, a kdyby bylo možno dnes, co slycháme o starověku, nepsal bych ničeho a nejráději bych procházeje se prostě hovořil. Nicméně, což není možno, aby určitá forma nebo skupení slov měly hlubší význam, nežli se zdá na vnějšek?“

Nezamítám rozum, ačkoli jsem mystik. Vždyt cíl vývoje vlasně jest v tom, abychom konečně jednou jasně chápali, co dnes jen tuží tajemně hrstka duchů! Rozum jest vzácné, bílé světlo, ale jednostranný racionalism jest vadný.

Zdá se, že i význam realismu pro český život je zeslabován tím, že Masaryk přilíhí mnoho vš; proti každému plus má v dějních filosofie nějaké minus — neboť kolik je na světě-nového? — a nazírá na řešení problémů tak kriticky, a předkládá tolik problémů, že probíti se jimi vítězně dovede jen silný duch, jako on, ale mnoho slabých v záplavě té utone. Neboť ke každému činu potřebí je jisté nekritičnosti. Také Masaryk poněkud křivdí katolické mystice, která byla vlastně prvním pokusem, pochopit veškerenstvo jako všeobšhlou jednotu. Nicméně vysoce si ho vážím hlavně proto, že opravdu krásně žije a jde za svým cílem. —

Přešli jsme na otázku, zdali prof. Masaryk opravdu v přednáškách svých problémy jen formuluje, ale obyčejně nefelí? Březina poukázav na Platóna souhlasil s mou poznámkou, že správně určení problému je již do značné míry rozřešením, ale že jest málostudentů, kteří by odpověď na tyto problémy, nadhozené v přednáškách, a rozřešení jich dovedli si najiti v jeho životě, v praxi jeho.

„Co jest věčnost?“, prohodil dále básník. „Věřím v ni; ovšem nepředstavuju si ji tak naivně jako malíři středověci: andělčkové s křídly, harfami a trubkami — ale vidím ji v práci nepřetržité, společné práci všeho.“

Tuto práci nepojímám ovšem jako Tolstoj. Tolstoj arci je veliký člověk, vzácný útulek umělných duší moderních a snad opravdu „třináctý apoštol“. Ale zdá se, že čím dále, tím více kloní se k názorům, které by chtěly svět změnití v obrovské jakési mravenišťe, kde každý nevědomky by se lopotil bez vyšších cílů. On nepočítá s okolností, že vždy a všude budou lidé s jemnějšími a bohatšími nervy, kterým takovýto program nedostačuje.

Tolstoj také křivdí některým umělcům, na př. samému Beethovenovi (Kreutzerova sonata). — Beethoven byl nesmírný člověk, umělec daleko šťastnější nad vrstevníky své Kanta a Schopenhaura, maje v hudbě své daleko stáranější prostředek výrazu vidin svých, než oni měli ve svých

pojmech metafysických. Byl snad šťastnější i nad samého Goetha.

Slovanské literatury mají ovšem velmi mnoho pokladů kromě Tolstého sama. A jaká škoda je, že my Češové tak jednostranně se pachtíme po literaturách západních, a bohatství polské a ruské literatury jest nám málo známo, ač jazyky jsou blízký českému a vše to jest naše, tak naše! Již na nižších středních školách vyučováno by mělo býti poltině a ruštině, a slovanskému jazyku i na obecných školách! Opravdu je štěstím pro nás, že Slováci mluví a pišou krásným jazykem svým; aspoň zachován jest v něm obrozující pramen češtiny.

Naše školy by potřebovaly ještě mnoho jiných oprav od nejnižších vzhůru. Jak jsou na př. přírodní vědy na nich zanedbány! Školy ty jsou pramenem útlisků žactvu i učitelům. A naše paedagogia, dodal s jemným, ale trpkým humorem, „jsou jediná svého druhu ještě — v celé sluneční soustavě!“

Hovor dotkl se jednotlivých zjevů naší literatury. Březina vyslovoval se nadšeně o Bezručovi, o obsahu i formě jeho tvorby. Poukázoval na učiti daktilu v jeho verších a rozhovořil se o významu toho rytmu v protivě k jambu Vrchlického i Opolského, jehož jinak značně cení. U Viktora Dyka uznával snadnost, s jakou pracuje. Přešli jsme na jeho kritiku „Hudby pramenů“. Březina konstatoval v ní arci neporozumění, které přičítal právě té lehkosti práce; citoval tu však významově z vlastní básně „Čisté jitro“ v Rukách:

„... a nepřítel, jenž číhaje u našich usnul bran,

jak unavený posel Tvůj byl od nás uvítán“, a podotýkal: „každý soudí dle svých fysických i duševních dispozic; a ostatně kdož ví, zdali autoři někdy protichůdní jednou se neshodnou, v opak jako se kdysi rozešli Nietzsche s Wagnerem?“

Stala se i zmínka o mé nedávné polemice, jež Březinu přiměla k zajímavému výroku. „Pišete velmi prudce,“ řekl. Prohodil jsem jako na omluvu cosi, že jsem byl donucen se brániti, ač jsem tak jednal nerad. „Nevadí to,“ odvětil básník. „Myšlenky naše, jakmile je vyslovíme, již nám nepatří. Odlétly a konají své dílo. Ale politikovi zvláště sluší jen rozvířiti bez bázně mrtvolnou lethargii našeho veřejného života, odhodlané udeřiti v chaos, neboť jen z toho může vzejíti, jak praví Nietzsche, „tančící hvězda“. ... Činu potřebujeme, hlavně činu.“

A ještě jedno slovo, které by nikdo „živoucí“ nečekal od snílka, „odvráceného od své doby a od života“: „kdož ví, zdali v jiném oboru, třeba i v politice, nemůže býti dále pokračováno v díle, dosud projevovaném ve snění a v umění?“

Em. Chalupný.



# DISKUSE LITERÁRNÍ.

## Dokument k české kritice.

— došlo se tam, že lze dnes cokoliv tvrdit, směle a hazardně, napsati okamžitý nápad místo logického soudu, vyloženou nepravdu za přesné, doložené poznání. —

Miloš Marten.

— Nezodpovědnost kritického slova je dnes organickou nemocí většiny toho, co se v Čechách vyrábí a uvádí jako kritika. Týž.

Žijeme skutečně v Čechách, a česká polemika má své zvláštní zákony. Tož, bude-li běžet o zjištění správnosti určitého soudu o knize p. Březinově, zvané »Hudba pramenů«, nebude nic přirozenějšího, nežli že p. Marten odsoudí »celou povrchňá, za nápady a pointami se honící satyričskou produkci p. Dyka a soudruhů, jež dnes tyranisuje českou literaturu«, že prohlásí p. Dyka za uměleckého Herostrata, za charakter, jehož nejhlubší bytostí je netvořivost a neplodnost, který ničí z tajné závisti, že odsoudí »improvisovanou literaturu, vznikající z náldy okamžiku a absorbující se zmateným a povrchním epigramem«, že přičte p. Dykovi posu českého Nordaua, že obnaží jeho »nenávisť kultury, spokojenost kalnými a línými vlnami, v nichž loví celá společnost satyriků o závod s žurnalistikou,« že »shledá u p. Dyka »tvrdošíjně a soustavně ubíjení každé mocnější individuality a snahy«, že promluví záhadně o »zastřené tyranii chvilkových destruktivních choutek nebo postranních ambicí«. Pan Marten je příliš panem Marterem, než aby pochopil, že je trochu nesprávné na domnělý útok proti určité personalitě odpovídati útokem na personalitu jinou, na domnělé nepochopení určitého genu odpověděti vyhozením jiného genu z literatury, na domnělé podezírání podezíráním mnohem nebezpečnějším — (postranní ambice, lovení v kalných vodách, tajná závist, plebejská nenávisť!)\* Pan Marten je příliš panem Martenem, než aby nebyl si vědom výhod »organických nemocí«; směle a hazardně napíše vyložené nepravdy za přesné, doložené poznání«; a budu-li ku př. žádat, aby dokázal mi »tvrdošíjně a soustavně ubíjení

\* Pan Marten nedomyslí důsledně, že nynější diagnosa »neschopnosti« je malým komplimentem pro kritika p. Martena, který ještě nedávno v svých pracích pozitivní, uměleckou hodnotu nacházel. Ze būdo p. Marten dneška nebo věcerejška nebyl kritickým.

každé mocnější individuality a snahy«, s olympickým klidem namítne, že chtěl vytknout ubíjení »některých individualit a snah« což v češtině je bezmála totéž... Tot »nezodpovědnost kritického slova«, nemýlím-li se. Nyní ještě tón, nedůstojný tribunu, s které pan Marten mluví. »Es müssen Vornehme sein, sonst wären sie nicht so grob« tak praví jakýs domestik v Holceiově »Posledním komediantu«. Pan Marten počítá s psychologii domestiků. — Ale budiž. Chci to pardonovat, stejně jako kritický poznatek p. Martenův, že na př. u Danta extase neparalysovala umělce. (Ani dost málo, muži vzácné tradice! A jak vkusno Danta uváděti pro Březinu!) Chci pardonovat i argument ad hominem, který objevil pan Marten (— chtěl bych jen, aby si p. Dykovi čtenáři uvědomili, kde četli jeho dnešní maximy původně — vzpomínka, zdrcující pro p. Dyka... ) a pochopiti, že duchům hlubokým a aristokratickým, »několika lidem Duchá a Krásy« nezáleží už na tom, co se čte, ale kde se to čtlo poprvé, a že volí mnohem spíše zdržiti nejasnou touto vzpomínkou, nežli důvody. Ale chci jen na konkrétních případech dokázat tristní stav chápavosti p. Martenovy.

»Čtete, prosím: (praví p. Marten ve »Volných Směrech« str. 277). »Autoři rázu p. Březinova jsou příliš sacerdotální, aby opovrhovali; mají prostě nechuti!« V celé knize páně Březinově není slova nechuti, jako v ní není slova opovržení; nejvyšší místa soucitu a bolesti, jako to, kterým uvádí p. Dyk svůj elaborát.»

Velmi šikovně... vytrženo z kontextu, pane Martene! V kontextu věc má smysl poněkud jiný. Psal jsem:

— Co bije do očí u autora, je jeho hluboké opovržení ku konkrétnímu.

Mluví-li o opovržení, užil jsem nesprávného terminu, autoři... (viz citát!).

A pokračoval jsem:

— Jdu Alejí Snů, vznešení, velcí. Nefikají: den, měsíc, rok, ale jakás století, tisíciletí. Nemilují lid — ale jakési lidstvo. Pohybují se v aeonech. Jejich dílo je Dcera vzduchu. — Každému vysvitne, že se zde mluví o pracovní metodě p. Březinové, který vychází od abstrakt, místo co by k nim docházel. Mluví se zde o nechuti umělce ku určitému způsobu stylu. Amputuje-li p. Marten první část věty a připojí k druhé.

— V celé knize p. Březinové není slova nechuti... buď to dojem neodolatelné komiky. Musí autor, který má nechuť ku konkrétnímu, dávat v knize výraz psychologickým stavům nechuti? Ta plyne z jeho díla, jeho stavby, z každé jeho věty. Kde je tu mluveno o »myšlenec páně Březinové?«. O formě jeho myšlenek se mluví. Nutno býti p. Martenem, abychom tak málo chápali; a pak je odvaha, napsati »... p. Dyk přisuzuje mu (p. Březinovi) city, které jsou diametrálně vzdáleny jeho psychologie a pro něž jej

odsuzuje«. To je metoda p. Martenova, to je jeho »řehole čtostí a hodnot kritických«.

Pan Marten vůbec chatrně čte. Na str. 278.

»V. S.« vytýká:

— Přece, p. Dyk uvádí v poznámce jeden případ, jen že jím nedokazuje, než že sám nemá komprehensivnosti dost, aby sledoval nuance myšlenky a slova. Při hlubokém studiu mystiky, jež mu dovoluje o ní tak striktní a definitivní soud, měl by věděti, že stigma, t. j. mystické tělesné znamení (rány Kristovy na př.) může poznamenávat jako punc, t. j. prostá známka ryzosti, pravosti (ač nehájím zvučnosti tohoto obratu.)

A nyní, co psal jsem vlastně?

»... Zbytečně kupi obrazy« — v poznámce:

»Někdy až rušivě«; příkladem

— Mystické stigma, které poznamenává jako punc stupeň čistoty našeho zlata.

Stigma nebo punc — obojí vedle sebe absurdní, bere-li se ještě v úvahu obsah a smysl slov — stigma nebo punc — jedno i obojí ruší styl!

Mluvíme zde o obrazu *rušivém*, nikoli *zbytečném*; ne o tautologii, ale o slohovém barbarství. Možno užít slova punc, je-li vhodně lokalizováno; v knize realistní, v naturalistní passáži; ve větě suché, nevzrušené. Možno užít slova stigma — v passáži hymnické, extatické. Ale položit vedle sebe, v jedinou větu obě tato slova, svým smyslem tak různé představy vyvolávající, slova dvou světů — tot nevkus, tot »rušení stylu«, a to jsem vytýkal. Pan Marten opět nechápe; to je už jeho métier. Horší je, že po tom žalostném výkonu ještě vytýká, že »nemám komprehensivnosti dosti, abych sledoval nuanci myšlenky a slova«. Tomu se říká noblesa! »Und gestehen Sie, Graf, ist es nicht entsetzlich, wie die Meisten lesen?«

Pan Marten tak ležérně čte, že neví, že »Hudba pramenů« jsou essaye. Mluví o »básnické knize« kde by mohl mluvíti pouze o básnických (žal, příliš mnoho) \* essayich. Ale jistou úmyslnost má tento lapsus; p. Marten chce vzbuditi domněni, že se mé poznámky týkají celé produkce p. Březinovy. A přece jsem výslovně psal: »Co se snese u poety, nesnese se u myslitele.« (Přehled 488.). To p. Marten zamíčuje.

Ale co říci o něčem i u nás novém, co přináší p. Marten do české polemiky?

Hle, člověka ticha a krásy!

Píše (»V. S.« 279, v poznámce).

— Per parenthesis: pan Dyk vytýká shon po rýmu panu Březinovi, v jehož knihách najde se sotva po třech, po pěti rýmovaných piekách — jaká loyálnost!

\* Pan Marten nechápe zde, že essay, třeba sebe poetičtější, musí míti jakýs ideový obsah, a že sebe skvělejší metafory, sebe pathetickejší sloh nenahradí nedostatek této obsažnosti — a že hledat tedy určité »vývody« není aičím více, než povinností.

Počtejte, pane Martene!  
Tajemné dálky: 26 básní rýmovaných, 4 nerýmovaných. — Svitání na západě: 15 básní rýmovaných 6 nerýmovaných. — Stavitelé chrámu: 10 básní rýmovaných, 9 nerýmovaných. — Ruce: 13 rýmovaných, 7 nerýmovaných. — V jediné knize správná je cifra páně Martenova: Větry od pólů: 5 básní rýmovaných, 15 nerýmovaných. — Tedy, nach Adam Riese: 69 rýmovaných, 41 nerýmovaných.

Nuže, p. Marten vydal nedávno knihu o panu Březinovi. Jest tedy dvojnásobná možnost: Buď znalost p. Březiny je u něho tak nepatrná, že skutečně neví ani to, jsou-li poesie p. Březiny většinou rýmovány čili nic — a pak ví toho o p. Březinovi skutečně trochu málo na někoho, kdo o něm napsal knihu — anebo zná svého Březinu, ví, že tvrdí vyloženou lež, a k této — tof skutek gentlemana! — připojí ještě výtku neložalnosti *mně!* Ano, jaká ložalnost! Jaká svědomitost! Jaká poctivost! Jaká znalost! A jaká odvaha hazardovati se cti protivníkovou! Napadati »vyloženými nepravdami«, tof zcela »řehole ctnosti a hodnot kritických« p. Martenova.\*

Zcela správně jste napsal, p. Martene:

»Nezodpovědnost kritického slova je dnes organickou nemocí většiny toho, co v Čechách vyrábí se a uvádí jako kritika!«

Nezodpovědnost kritického slova. Ano, ale není v tom trochu patologického, že nezodpovědný pan Marten může si hrát na Catona? Že může neslušným tónem, kterého užil, napadnouti někoho, kdo snad bloudil, ale bloudil bona fide a stál vždy za své bludy? Není v tom trochu patologického, že takovýto útok nezodpovědného přinese oficiální orgán spolku »Manes«? Není patologickým, že tato kritika, která tak málo ví, která tak málo chápe, která je tak málo svědomitá, která je tak zlé vůle a která nedostatky vědění a pochopení nahrazuje urážkami a nadutostí, že tato kritika se ještě bere vážně? Viktor Dyk.

\*) A což věc sama; není ku př. shonem po rýmu passus »Vzpomínky« z »Tajemných dálek«.

»A brázdami snění  
za noci plují s vln písní, jež stíhají pod veselých  
metrem  
a pod hvězd prostřenou mapou v dál zapadlou nesen,  
a cítím, jak z ostrovů opuštěných do tváře dýchá mi  
větrem  
mir cypřiši v květu, prohřátých stínů a planoucích  
vesen?«

Kde logika obrazů? Jejich zharmonisování? Taktní volba slov? Osudný »metr vesel«, osudné »brázdami snění«, kde autor pluje »s vln písní, jež stíhají« osudná »mapa hvězd«, hodící se k tomu jako pěst na oko. »Metry« se dostávají, poněvadž přijdou »větry« — mystika, odvíšela na rýmu! Ne verbalismus? Ne slohový nevkus? — Kritika chápavosti p. Martenovy nebude zbytečno upozorniti, že citát uvádím jako argument pro »shon po rýmu«, nikoliv jako argument proti hodnotě verše p. Březinova; trvám na epithetu »nádherný«, kde onen »shon« je kontrolován umělcem — což žel, velmi zhusta nebývá.

spolupůsobení Ruska a Rakouska, kteréž velmoci mají nevyrovnatelný vliv na potírající se síly na Balkáně. Žádné jiné státy nebo skupiny států nemohou tu práci tak dokonale provést a vůbec žádný stát by ji neprovedl, kdyby Rakousko s Ruskem navzájem na se nevrážily. Přistoupením třetího státu by se akce jen zeslabilá.

**Srbsko.** (Opětne rozpuštění skupštiny?) Srbský král Petr přijal v pátek v audienci několik vůdců umírněných radikálů a nepodléhá a napomínal je, aby se v zájmu zároven důraz na to, že kdyby se nespojili, budou zrušeni. Je tomu skupštinu rozpustit a opět se odvolat k národu, jelikož v obou stran nemá absolutní většiny. V bělehradských politických kruzích se soudí, že ani spojení obou radikálních stran nepřinese zemi žádoucího miru a že brzo po zahájení skupštiny dojde k prudkým sporům.

Skvělá, naprosto věrná reprodukce Doubkova obrazu  
**CTIRAD ŠÁRKA.**  
v původním rámci za K 50—, v passepartout pod sklem za K 80—.  
Dopište si o ilustrovaný prospekt, její ochotně  
zašle zdarma a franko 178  
**G. DUBSKÝ,**  
knihopec z majitel uměl. závodu v Čes. Budějovicích.

## Umění, věda.

Věřící člověk.

(Otakar Březina: Hudba pramenů. Es-saye. Symposion 20. Hugo Kosterka na Vinohradech, Vávrova 17. Za K 260.)

V essayi,\* v níž pan Miloš Marten učeně snaží se určit raz a význam básnické fysiognomie p. Březinovy, najde se ke konci odstavec polo obžalobný, polo opovrhlivý o nevšima-

\*) Vyšla tříměsíčně nákladem a stojí K 1.50.

vosti, se kterou dílo p. Březinovo se potkává: „Kolem Březiny je ticho. Těživé neupřímné ticho úplného neporozumění.“ Ani oné pozornosti prý se mu nedostává, která by se postavila proti němu a která by svým odporem vyznačila důležitost jeho hlasu (p. Marten říká tomu „negativní resonance ustáleného přesvědčení“).

Je-li tomu skutečně tak, nebulo by první přirozenou povinností nadšeného obdivu a zápalu, přiblížit poesii Březinovu těm, kteří zdají se jí nechápat? postavit se chvíli na jejich stanovisko a hledat, jak by právě s něho dalo se postihnouti, co na poesii p. Březinové je vzněcujícího a podmaňujícího? Podobá se skoro, že proniknutí jejímu nikdo neublížil tak, jako dosavadní její hlavní zbožňovatelé. Ve své potřebě kráklavé neobvyčnosti, tíže a složitosti (vseho, co jim dodává vzezření výjimečnosti) vstříkli a dílem vnutili jí pečet čelosi zvláště neobvyčejného, těžkého a složitého, co je přístupno a jasno jen nečetným duchům vyvoleným a zázračně nadaným. Už sám úhrnný, aprorní titul *mystika*, jímž p. Březinu podělil (p. Marten vůbec od něho přímo vylučá, on, jenž s Rémym Gourmontem mluví o dissociaci pojmů!), už ten byl s to, aby odradil a pomatł mnohé, kdož by byli jinak v p. Březinovi našli bytost příbuznou a mocně úrodnou.

Bylo by tedy dobře, najít k poesii Březinové cestu více povzbuzující. Pan Březina je prostě z oněch, v nichž se vypracovává nová vira lidí dnešních a nejbliže přístich. Vira, jež by dala opět plný velký smysl našemu životu. Jež by nebyla ledajakým přesvědčením z nouze stlučeným, nýbrž životodárným dechem vši naší jsoucnosti. On chce od ní, aby nečinita žádného násilí danému poznání věci a dějů. Aby nežádala žádných kompromisů a žádných ústupků na hlediscích rozumových. Aby vyplývala z toho stupně chápání a pojmání, na němž stojíme. A přece aby byla viron, vroucím jednotícím pohledem na svět, jeho řád a naši existenci, takovým, jenž na-



## Básník mystik.

Glossy k dílu Otakara Březiny.

Jest Otakar Březina básníkem katolickým?

Podivná otázka. Usmíváte se. Přechásto jsem jí slyšel. Ptali se mne starí i mladí. Literáři zkoušení i naivní děti. Co říci na tu otázku? Jest a není. Že psal některá čísla svá do Nového Života? Požádali jsme ho a dal laskavě, co měl po ruce, čísla neskonale krásy. Ale že psal také do Moderní Revue a jinam a kterak, že tam mohl psát? Psal. Bezpochyby ho také požádali a on stejně vldný a ochotný, stejně *pln lásky ke všem*, poslal jim také. To ještě nic neznamena. Neprodal sebe nikde a nikdy a zůstal vždy svým. Jen naše úzkoprstost česká zavinila to falešné nazírání na české umělce a pracovníky vůbec. Kam píšeš, nebo kde to či ono tiskneš, tam již jsi duši zapsal, tam patříš do řetězu tě či oně strany. Udělají z tebe článek cizího celku a cízí zásluhu nebo cízí chyby připočtou i tobě. Jak to úzkoprstě, jak nespravedlivě! Jak malicherně omezené, krátkozraké a jak *nelaskavé!* Proč by nemohl každý psát kam chce a kde chce? Proč by nemohl vyjít vstříc i svým nepřátelům jsou-li jimi opravdu? proč by nemohl, když má a musí tak činit ten, kdo chce být žákem Kristovým? Slyším věčná slova: „Milujte nepřátele své a *dobře číňte* těm, kteří vás nenávidí, a modlete se za ty, kteříž vám protivensťvili činí a utrhají vám, abyste byli synové Otce svého, jenž jest v nebesích“. A jiná: „Jděte do celého světa a kaďte evangelium *všemu stvoření*“. Tak známá slova, tak často opakovaná a kdo je plní? Ta hrůza u nás, to zděšení, kdyby některý spisovatel kněz vytiskl něco v listě, jenž není oficiálně uznán za katolický! Hned se pochybuje o jeho pravověrnosti, stává se podezřelým z mnohých heresí, o nichž se ubožáku nikdy ani nezdálo, a kdyby práce, kterou napsal, byla sebe bezvadnější, a kdyby zářila jako slunce, není bez viny, je bezcennou, ba trestuhodnou,

protože okolí není takové, jako on. Měl více *lásky* nežli ti, kteří ho soudí a proto: Anathema sit!

Jak dlouho ještě bude u nás trvati blud, že jenom to je katolickým, co se tím jménem úředně nazvalo? Jak dlouho ještě bude trvati to zaslepení, než pochopíme jasně, že často mnohý článek, mnohý píme jasně, že často mnohý článek, mnohý list, jenž se zve katolickým, přece jen katolickým není? Že mnohý spolek katolický jest vším, jenom ne katolickým spolkem? V případě nejlepším snad je klerikálním a často je vůbec nekřesťanským. Ptejme se v takovém případě: Co by řekl Kristus, kdyby do takového spolku vešel, život jeho členů viděl, — kdyby takový list, takový článek novinářský přečetl, hlásil by se k nim? a naopak: Obstáli by oni před soudným zrakem Spasitelovým?

V celém díle Březinové nepřichází jedinkráte slovo katolický. Dle soudu některých lidí, ba celé strany u nás, musili bychom říci: Březina není básníkem katolickým. Píše však do Moderní Revue a jeho díla všechna vydána jsou krásně a pečlivě tímto listem, ergo... — Co řeknu na to? Nic. To vše pranic neznamena. Jeho dílo samo stojí a samo mluví. A světla, jež z něho se řinou, jež sálají bíle a láskyplně na všechny strany, ta jedině mi mluví. Buďme spravedliví! Umělci kolem Moderní Revue seskupení byli jediní u nás, kteří se neznámého autora „Tajemných dálek“ ujali, jeho prvou knihu a vždycky následující vydali. Pochopili veliké umění jeho, viděli všechnu tu novou krásu, kterou přinášel, a třeba že byli a jsou dnes ještě dále od něho myšlenkově vzdáleni, takže s ním nemají nic společného, přece starali si o neznámého básníka... Vím, že jim Březina byl vždycky za tuto lásku vděčným, je to správné a přirozené zvláště při tichém a skrytém způsobu jeho asketického života — jsem jim sám vděčen, nebo byli pomocnou rukou při vývoji tohoto veliké-

ho člověka.

Co činí umělce, básníka, myslitele katolickým, jsou jen katolické ideje v jejich pravé velikosti a ryzosti. Není třeba puncu veřejnosti, klíky, časopisů a spolků. Dnes, žel Bohu, je takový zmatek u nás, že kněží, kteří jsou nejkatoličtější ratolesti Církve, jsou pronásledováni a oficiální kletbou stíháni. Ti, kdo Církev ničí, jí škodí, ji směšnou činí v očích současníků neprohlédavých a nevychovaných, pronásledují ony, kteří život, čest, jmění, klid duše, všecku práci, všecku bořest svou obětovali, aby pozvedli poníženou Církev. Nesmírný zmatek panuje v našich českých řadách. Neví se, nechápe se, co je křesťanským, co je katolickým, co nekatolickým, co klerikálním... Lev XIII. píše a nařizuje, ale Církev je rozsáhlá, jeho hlas nemá síly té, aby ovládl všechny větry a jeho rozkazy se neslyší, neznají. A často se překrucují a biskupové a kněží hlásají a konají opak toho, co on pln lásky a pln pochopení pro bolesti a potřeby dnešní doby žádal... *Není lásky* anebo je jí příliš málo. Moloch národnosti pohltil všechny lepší city, všechna nejkrásnější hnutí srdce. Miluj bližního jako sebe samého! Kdo je tím bližním dnes? Nikdo nezná pojem toho slova. Stalo se nepřeložitelným, cizím slovem cizího neznámého jazyka. Nikdo mu nerozumí a kdo je vykládají, činí tak špatně.

Ale starý Bůh ten živ jest ještě...

A Duch Utěšitel, dárce rady a umění...

Bůh dopouští, ale neopouští...

Posílá umělce, posílá proroky utěšitele. Všecka inspirace jest s hůry. Všecko velké dáno jest nám rukou Největšího. A Duch uděluje jednomu každému, jakož ráčí. Jedno z tajemství největších, nejzávratnějších, a nejkrásnějších, nejradostnějších jest tajemství Prozřetelnosti a milosti.

Čtete dílo Březinovo. A pochopíte, co myslím. Pochopíte snad i to paradoxon, že Březina, básník stojící mimo katolický tábor, jest snad nejkatoličtější básníkem našim. Všichni jej milujeme. Všichni my básníci katoličtí ho známe a meditujeme. Znám posvátnou úctu Xavera Dvořáka k jeho dílu. Xavera Dvořáka, tohoto největšího ze všech kněží básníků, jakého kdy česká poesie měla. A jeho dílo je v poesii české

vůbec velikým a slavným. Že je tak neznámým a neoceněným, jest pouze neklamnou známkou jeho vznešenosti a hloubky. Není tu pověstí, famy, klíky, reklamy a potvrzení oficiálního ani od velkých Církve ani od velkých v literatuře, ale je tu skrytá sláva. V hierarchii duchů má Xaver Dvořák své prvé a vysoce postavené místo. A to mu nikdo nevezme. Je z duchů jiného světa a proto ho dnes přemnozí viděti nemohou. Ale přijde doba — — A pravím: Xaver Dvořák vysoce cení a miluje dílo Březinovo.

Rekl jsem tedy: Otakar Březina je a není básníkem katolickým. Vykládej si to každý jak chceš.

Jeho dílo zpívá hymnickým dechem, řečí nevýslovně krásnou: „Věřím v Boha Otce, všemohoucího Stvořitele nebe a země“.

Vidí Boha tak záračně vznešeně a dovede to tak novou řečí, tak nově, pánensky svatě, andělsky silně říci, že mizejí tu slova všech katechismů světa. Tak ještě nikdo úctyplně o Bohu nehovořil! Celé dílo Březinovo zdá se mi na každé stránce jako motto šeptati v tajemné hrůze: „Ó jak hrozně jest místo toto! není tu zajisté než Dům Boží a Brána Nebeská!“ A v pravdě Březina jest jedním z těch Stavitelů Chrámu, o nichž tak vznešeně zpívá, a celé dílo jeho je Branou, jež vede nás k nebi. Jeli kdo dnes v české literatuře, kdo čtenáře k Bohu vede, je to Březina! Jak nesmírně mnoho jsme mu dlužni!

A na každé stránce jeho díla čtu zlatem psáno: „Nevezmeš jména Božího nadarmo.“ Hle, tu se vám vysvětlí jeho zimničná úzkostlivost, má-li vysloviti nejvyšší Jméno. Jak se strachuje, aby nevyšlo jméno Bůh! Svatá úcta zavírá jeho ústa, ústa, jakých neměl ještě žádný básník. Jak malicherná je tu vedle něho mnohomluvná poesie tak zv. „katolická“ našich časopisů mnohých. Jaké to opakování svatých slov a jaká prázdnota uvnitř! Jak neuctivě, jak zrovna kravařsky vykfikují tu někteří slova nejsvětější! A není úcty, není pochoopení pro hrůzu takové hry a odvahy!

Řeč naše česká kletým vlivem žurnalismu jalového a stranického zevšedněla, otfela se, schudla; slova ztratila svůj zvuk, nemají síly vnuknutí (suggesce), jsou prázdna, hluchá, nádoby vylité, vyschlé. Pozorujete-li tu ohromnou, zimničnou, úsilnou

přelí několika mladých umělců našich za posledních řadu let — jmenuji ku př. jen pana Saldu — vrátí řeči její původní moc a krásu, vlítnu do slova tajemnou prvotní sílu léčivou, vonnou a kořenitou!

Trpěli jste bolestí slova,  
sesláhlého a znechuceného nánošem let,  
osleplého jak zrcadlo kovu  
ve vzduchu, do něhož dýchalo množství.  
(Vladarů snů.)

Slovo musí být jako by rázem do křemene, vyletí jiskra, zahoří, zaplame, padne do srdce, zahřeje a zaraduje! Slovo křísí mrtvého, dává život hmotě, vyvolává tajemné, zjevuje věčné! I slovník se mění, obohacuje, šíří. Novotvary přinášejí nové pojmy, nově jemně odstíny, jichž neměl ještě člověk před několika lety. Ale i slova stará, známá, na nichž nelze již nic měnit, ztuhlá jako vyhaslé sopky, známá jako kameny denního díždění, nabývají náhle nové schopnosti života, v novém spojení, v nových vstazích probouzejí se jako by ze stálého sna, studnice vyprahlé se plní vodou života, nesčíslné rty vědního života se napojí z nových studnic.

To vidíte u Březiny. Nemluví o Bohu starou řečí katechismu. Varuje se toho nebezpečí. Hledá a nalézá svou řeč novou, jaké jste dosud neslyšeli. A hle! Slepí vidí, hluchí slyší... Dívají se dějou. Duše se zachvěje, v srdci to hodne, oko zaplame, prsa hluboce vzdechnou, hle, čtenář nepřítel vši četby duchovní, náboženské v znicení šepotů a hlasitě skanduje slova básníková. Ó ta velebná, duchovní krása jeho řeči!

VLÁDNOUČÍ, jenž rozkazem světla  
vyslál jsi nesčetné dni a nesčetné noci,  
zamyšlené tajemstvími,  
jako služebníky své před sebou,  
by přijaly duše tvé v tisíci světech  
a vedly je k tobě! — — —  
Hlase, jenž zazníváš klenbami věků,  
nebezpečnými boufemi světla,  
tmy vodopády,  
ve vsudypřítomném mlčení smrti, jež  
pokrývá zemi,  
bezvěťí tvého zhavého pásma  
rovňového,  
a každému kroku  
dává ozvěnu v nekonečnosti!

(Větry od pólů.)

A snad se vám zdá tato řeč o věcech božských, věčných, nadpřirozených příliš málo katolickou, příliš vagou, neosvětlu, bez jasných mezí a hranic? Příteli, vezmi stará arcidíla, nedostizná, Bohem svůlmutá, svatá mystiky naší Cirkve, a čti Bernarda, Hildegardu, Suzonu, Teresii, Jana od Kříže, Ruysbroecka... A jdi jinam: jak hovoří k tobě Paracelsus, Jakob Böhme, Swedenborg, a jiní? Vtuže tu najdeš příbuzné duše a Maeterlinck, člověk moderní, řekne ti, že jsou to největší poklady světa. Všecky se ti, že jsou to nejvíce dokonale zná. Naučil se je Březina zná a dokonale, aby seznámil se s nimi k tomu cíli latinsky, aby seznámil se s nimi k tomu cíli starými mistry. Ruysbroeck je u nás skutečně podivuhodným. Admirabilis je skutečně díla hoří plameny. Některé kapitoly jeho díla hoří plameny, které ztravují zrak. Smělost jeho viesse plánuje nrazením posvátné hrůzy. Slova přestávají býti slovy a věty větami. Duše zbavená všech vzpomínek na formy, barvy a vztahy věcí, padá do zářících hlubin stává se jediným z nesčíslných plamenů věčného požáru. Ale ten smutek návratu, který nám připomíná zakončení básně Březinovy, Vladarů snů!

"Ó Vítězi, jichž kořist je posměchem  
nepřátel a litostí přátel! Hynete samotou  
v ostrovech, o nichž vám zpivaly hvězdy  
a oceány! Ponižení vracíte se v domov,  
k vápeným břehům, jež houbovitě se drobí  
názem věků a kde nikdo nevěří vašim  
zvěstem, syceným vůněmi jihu. Bledost  
vašeho prociťnutí, jak znamení tajného hříchu  
vás zradí. Úsměvy duchů zhasnou před  
vašimi zraky, v nichž třese se záření dálek!  
(Neboť milovaná je tvář, v níž krev prosvítá  
růžemi usmívání, ale hrozná, zjeví-li  
se z druhého žití nocím milenky v hallu-  
cinacích.) Truchlí půjdete zahrady žertu-  
jícími s jarem, květy, jichž vůně vám cizí,  
vaše setba tropických nádhery vyrůstá bílá  
a mroucí v severních sluncích, studené  
je dotknutí ženy, lhostejně potkání du-  
ší — —"

Toť osud všech mystiků. Jiný je život jejich, než život lidí tohoto světa. A nemohou žít jinak, neboť tajemné nazírání pravdy dáno jim jako dědictví, ne při narození, ale ve chvíli, kdy ruka Nejvyššího odhrnula závoj, neproniknutelný očím obyčejných smrtelníků, a řekla vyvolenému:

Hledí a vízí! A tisícové jdou kolem v davech hlučících, opojených smutnou rozkoší tohoto světa a nevidí ničeho. K posměchu je jim vidění mystikovo. „Úsměvy drohů shlasnou před vašimi zraky, v nichž třese se záření dalek“.

Dílo Březinovo jest dar Prozřetelnosti, je dílem Milosti, jest svatým darem našemu národu.

Tak na ně hledím s úctou posvátnou a vděčností bohaté obdarovaného. Ein Gottesdienst war mir die Kunst, praví Eschelbach. Tu je mi nicotnou otázka, je-li Březina katolíkem, čili nic. Jeho dílo mi mluví, zpívá i učí. Je mi jasno, že je tu posvěcení s hůry, že kdyby toho nebylo, že by Březina nenapsal a napsati nemohl svoje knihy. Je mi jasno, jako žádná věc v literatuře naší, která vyrůstá z malých počátků celá práce jeho, chrám, který on pokorně staví, poslušen *pokynů* Věčného Stavitěle. V pokoře nesmírné staví a odtud to požehnání krásy a slávy! Březina praví: „Vidím ve snu svém obzory, kam jsem ještě nevkročil a které dle všeho leží na mé cestě. Při ocenění, jakého se dílu mému od lásky bratří dostalo, c'tím dvojnásobně děku svého cíle a nedokonalosti svého slova. A jenom ta nedokonalost mi náleží, jako konečně každému umělci. Jenom ty pukliny a kazy, které mají svou příčinu tajemnou v umělcově *životním* ohni, v nestejnosti jeho plamenů, v nedostatku jeho *čistoty*, v nepřiměřenosti jeho záru.“

Řeknete, je to vzácná autokritika. Ano. Je to více, je to pokora a vědomí vlastní slabosti před slávou věčnosti. Zdá se mi, že slyším slova velkého Apoštola národů: „Milostí Boží jsem, co jsem, a milost jeho nebyla na mně marna“. Kdo chápe celou hloubku tajemného slova „Milost“, kdo zná a žije učení církve o ni, ten pochopí také, že nikdo tak katolicky u nás o milosti nepromluvil jako Březina! Neříkám křesťansky, podtrhuji *katolicky!*

„Z oblouku triumfálních nejvyššího azuru po šesti práce dnech v mystickou sálu neděli“. Pracuj tedy dříve, těžce dlouho, šest dní pracuj a teprve sedmý den přinese tobě milost, požehnání s hůry. Milost Boží nebyla na mně marna, praví veliký pracovník Boží, Pavel. „A nejchudší tvé odívá v šat královského purpuru, jenž

bratřím země neviditelný, je viděn anděly“ — — Hle šat milosti Boží! Královský purpur duše. Jen andělé, tyto starší bratři duše naší, jej vidí. Z nejhudších stávají se Vlaňáši, jej vidí. „Těm, kteří v záru brchů tvých zajatci daři. „Těm, kteří v záru brchů tvých, v zihvězd a snů, *nemocní světem tvým*, v zihmnici žití ůpějí, — je lékem v jižním slunci zrajícím (chinin), ztlášením v tajemnu, vdechnutím vůně na rozhraní tmy a chladem krůpějí z mlh před jítrem“.

A jak divukrásně tu vyslovena moc Milosti v době pokušení!

„A v krve dusotu a s hřívou jiskřící, jez hvězdy pokrývá, když vášeň v mrtvá jezera pit letí v šílenství: je bleskem, který slehne vichřici a jízdu zastaví a v duši vzplá, tvé lásky nádhery, jak úsměv mezi slzami“. Vzpomeňte opět na Pavla, na jeho jízdu do Damašku — —

Nikdo tak neukázal u nás Rozkoš v celé její nuzotě a nahotě, v celé kletbě a hanbě, jako Březina. Je v životě jiná, vyšší, svěžejší plnost a radost. Radost z nadšení a síly, která se dostavuje, když naše kroky jdou v jednotě s rytmem věčné hudby! Obklopit se smyslnými sensacemi a *nevidět za ně*, znamená stát ve vlastním hořícím domě a nehnout se z místa! Každá rozkoš má něco dusivého a bodavého. Rozkoš je modře jiskřící ironický smích vítězné *hmoty*. Je nebezpečná. Svatí znají jen *radost*, trvalou, důvěrnou, na všechny strany se šířící tklivou radost a veselost. Radost bez výčitek, uvolňující, rozpoutávající, posilňující zraky i křídla. Rozkoš spoutává a zavírá. —

Proto bych nejraději jásavě zavolal do všech čtyřech stran celého světa, aby všickni probuzeni to slyšeli jako nové zjevení a požehnání, slova sv. Benedikta a jeho řehole: *»Hilarem datorem diligit Deus!«* *Veselého dárce miluje Bůh*. Radost čistého srdce a citu, radost lásky, jež objímá celý svět, radost z dobrého skutku, radost čistého rána nad procitlou přírodou, z níž mluví Věčný!

Jak ubohá je tu všechna tak zvaná renaissance hellenismu, jak jí hlásá ku p. pan Pierre Louys. Kam se poděl posvátně hluboký, silný a tajemný zrak Sofokla a Aischyla? To je hellenismus v jeho nejvyšší kráse! Ale knihy p. Louysovy? Smyslné, cynické a vzdor všemu předstíranému hellénství přece jen tak rafinovaně dekadentní,

strojené, uměle připravované, vzdor okázalému kultu přirozeného, disgustují, rozladují, *semutňují*. To není pravá Radost. To je blud. Znovu jen dokumentuje svou práci nesmírný význam křesťanství pro kulturu citu. Miluji čistý, jasný zrak, ničím nezkalený, jenž protěrá nekonečné dálky, a má sílu bez zasazení dítati se v druhé světlo, před

nímž všechna světélka této země jsou temnota. mi chladu a zoufalství. Jsou radosti, které dávají křídla a naivní blaženost dětí, zvedají bleskurychle k výšinám a dávají zapomínati záplna na čas i prostor — —  
A tento dar svatě radosti má Otakar Březina.

Příště dále.

c. — Z české literární kritiky. Zajímavým se-  
skupením okolností dostal se v popředí literárních  
polemik poslední doby Otakar Březina, básník, jenž  
sám všech polemik se straší. O knize jeho „Hudba  
pramenů“ p. Viktor Dyk napsal do Přehledu cause-  
rů, kde Březinu „sřhal“ velmi přkře. Ještě přkřeji,  
věcně ovšem celkem správně, reagoval na cause-  
rů p. Dykovu ve Volných Smérech p. Miloš Marten.  
Polemika stala se z části i osobní, v kterémž tónu  
p. Dyk replikou v Přehledu (17. října) ji udržuje.  
Nepříhřežně k osobním sporům obou kritiků jsme  
nuceni pozastavit se nad ležérností, do jaké obě  
strany upadají tu a tam ve věci samé. Uvedeme  
aspoň jeden doklad. P. Dyk vytkl Březinovi shon  
po rýmu. P. Marten namítl: „Pan Dyk vytýká shon  
po rýmu p. Březinovi, v jehož knihách najde se so-  
tva po třech, po pěti rýmovaných píecích — jaká  
loyálnost!“ Na tento nepochopitelný omyl bylo arci  
snadno p. Dykovi dokázat pouhým výpočtem, že  
většina básní Otakara Březiny jest rýmována  
(rýmovaných 69, nerýmovaných pouze 41 v pěti kni-  
hách). Ale p. Dyk pokusil se zároveň ihned doká-  
zati pozitivně, že Březina se shání po rýmu a dopou-  
ští se slohového nevkusu. Cituje totiž:

„A brázdami snění

za noci plují s vln písní, jež stříká pod vesel mých  
metrem  
a pod hvězd prostřenou mapou v dál zapadlou nesen,  
a cítím, jak z ostrovů opuštěných do tváře dýchá mi  
větrém

mír cypřiší v květu...“

a dodává: „kde je logika obrazů?“ ... Osudný „metr  
vesel“ osudné „brázdy snění“, kde autor pluje  
„s vln písní, jež stříká“, osudná „mapa hvězd“, ho-  
dí se k tomu jako pěst na oko. „Métry“ se do-  
stavují, poněvadž půjdou „větry“ — mystika, odvislá  
na rýmu! Ne verbalismus? Ne slohový nevkus?“

P. Dyk obrazu, o který hlavně mu jde, vůbec ne-  
porozuměl. Instrumental „metrem“ nepochází od slo-  
va „metr“, nýbrž od slova metrum, takže obrat  
„pod vesel mých metrem“ znamená: pod metrickým,  
rytmickým dopadem vesel!! Kdo pak pozorně pře-  
čte Březinův citát, pozná, že obrazy jeho jsou zcela  
logické jednotlivě i ve spojení, že činí nádherný har-  
monický celek. Ovšem naopak p. Marten svou ná-  
mitkou, i kdyby byla správná, nevyvrátil by p. Dy-  
kovu výtku „shon po rýmu“. Shon po rýmu vyskyt-  
nouti se může přece třebas i v jediné básni, ne-  
řku-li v deseti, šedesáti... Oba kritikové však shon  
po rýmu, který se u O. Březiny opravdu vyskytá  
(ale málokde), nevyšvětili psychologicky a geneti-  
cky a tak konec konců takovýmito polemikami trpí  
nejvíce básník. Jak možno se potom diviti, že Bře-  
zina širšími kruhy není chápán, když sami kritikové  
— a ti to oba patří přece k našim předním literár-  
ním silám! — jej chápou takto? Naši literáti řeší  
problémy, jak se zdá, příliš lehce — na papíře.  
Lehce čtou, lehce počítají, lehce pšou, lehce si spí-  
lají. Oba vytýkají si na př. „nezodpovědnost kriti-  
ckého slova“. Proč? Vždyť oba se podepsali plným  
jménem! Kdybychom my jednali vůči nim, jak jed-  
nali oni sami, snadno bylo by nám vysmáti se jim,  
že neumějí číst ani počítat. Ale bereme věc vážně  
a ptáme se jen: mají naši literáti monopol na ne-  
důtklivost a neskromnost? Jak na př. p. Dyk může  
si dovoliti, při erudici tak nepečlivě mluvit o Bře-  
zinovi výrazy: slohové barbarství, literát jako akro-  
bat, eskamotér, mystické řemeslo?? Kde jsou  
důvody, kde základ, kde opora takových konstrukcí?

c. [Jan Jakubec]: Z české literární  
kritiky. Čas 17, 1903, č. 291, 23. 10.,  
s. 4–5.



## Básník mystik.

Glossy k dílu Otakara Březiny.

V díle mystika našeho není erotiky. Prosim, aby se mi dobře rozumělo, není tam erotiky, jakou nalézáme v současné poezii naší, která u některých poetů vybuchla v chorobné květy smyslného feminismu. U Březiny není poesie milostné v obvyklém smyslu slova. A přece celá duše tohoto mystika založena je erotiky. Zdraví a čistá síla smyslu, očistěných, produševněných ozývá se vám resonancí v každém verši.

Jeho erotika je zvláštního druhu, u nás naskrze ojedinělá. Je v ní tragika zpovědi a vlastní očisty, je to píseň o ženě, již zpívá nový extatický asketik naší doby, veliký mileneček Božství.

Všecka mystika od pravěku byla zabarvena erotiky. Najdeme toho doklady u poesie všech národů a doklady nejžhavější, nekrásnější růže její, hořící ohněm krve, Bohu zasvěcené, čteme u románských básníků — světců.

Čtete mistry katolické mystiky, jako jsou: *Teresa de Jesus, Juan de la Cruz, Luis Ponce de Leon, Alfonso Maria de Liguori, Jacopone da Todi*, atd. a všude slyšíte žhavou poesii milostnou, která formou svojí připomíná nám nejlepší milostné písně básníků světských. Není jiné pomoci pro tyto zapálené duše láskou k Nejvyššímu, než že užívají analogií lásky lidské, aby ztělesnili slovem vytržení své lásky božské. Člověk není jen duše, má také tělo a jen prostřednictvím smyslu dovede svět kolem sebe chápat a zase smysly svými naznačiti, co v duši se děje.

Církev sama je tu básníkem mystickým katolickým vzorem. Velepíseň Salomounova v liturgii církevní značila vždycky milostný poměr duše k Bohu, církve ku Kristu a často i Marie Panny k Bohu. Mešní kniha, breviář, liturgické knihy, hymny a písně církevní jsou toho dokladem. Líbezná latina posvětčuje tu často mnohé slovo odvážně erotiky, které by v českém

překlade snad narazilo na nepochopení. Odtud jasno je nám, jak mohla ku př. sv. Tereza sama spáliti svůj nádherný Výklad Písně Písní a proč církevně zakázán překlad a výklad knihy té, jež vydal Luis de Leon, neboť zašel v jednoživostech erotických příliš daleko. A byli to přece katolíci ortodoxní! Vzorové zbožnosti! Všecka erotika jejich je symbolická a každé slovo světa smyslného má význam čistě duchovní, takže ku př. svatý Jan od Kříže veškeré knihy své založil zcela na výkladu básně, kterou předesílá a pak verš za veršem, slovo za slovem obšírně mysticky vykládá. Známa je čarovná báseň jeho:

Píseň o temné Noci duše.

Kdys v jedné noci temné,  
jsouc lásky steskem celá rozpálená,  
ó štěstí sudby ke mně!  
jsem prechla neviděna,  
když v tichu byla chata ponořena.

Tu v bezpečí v tom temné  
po tajných schodech prchám převlečena,  
ó štěstí sudby ke mně!  
v tom temné zahalena,  
když v tichu byla chata ponořena.

V té noci, plné štěstí,  
a v taji, nikým nezřena ni málo,  
nic nezřím, nešelesti,  
ni světlo nezaplálo,  
jen to mě vede, jež se v srdci vžhalo.

To světlo vedlo jistě,  
líp, jistěji, než o polední světlo,  
tam, na kterém mě místě  
ten čekal, známý jistě,  
kde s pustým místem oko jen se střetlo.

Ó vůdkyni jsi moji  
ty noci, krásší zory nad rúmence!  
ó noci, která poji  
dva milence a hojí,  
a mlíku přeměňuje na milence!

Na nadrech mojích v květu,  
jež pro něho jsem zachovala pouze,



Pakostov.



V *tajemných Dálkách* vzpomíná na ženu, jejíž umdlený úsměv, mystické znamení duše, jej zvláště dojmalo. „Tvůj úsměv umdlený zemřel dávno před smrtí tvou“, praví o ní, „a uhasne, svatá, jen se zářením teskným mých dní. Tvůj úsměv! V něm smutek a rozkoš se slíbaly v omamující žeh, na cestu tvých pohledů lilje házel a tušení vonný dech z něj sálal, duše zardívala touhou a světla jak jiskřivý pel v slov tajemném šeru a v myšlenek prodloužených stínech se chvěl. Nikdy nežel jsem ženy, já z tváří světlí by úsměv jak z tvých —“

V druhé knize jeho *Svítlání na Západě* po úvodu hned na místě druhém je slavná báseň *Tys nešla*. Duše jeho čekala vysněnou Ženu. Ideál, jenž neexistuje. Ženu očistěnou všech známek tisíciletého otroctví, v němž pod přesilou muže úpěla. Ženu, o níž jen básníci největší snili ve chvílích extase nejčistější. Ženu, sestru své mužné duše. Ve *Stavitelích Chrámu* to řekl:

*A naše bloudící radost nadarmo hledá své sestry.*

A tato Žena nejde, poněvadž dosud neexistuje, nemůže tedy přijít. Snad budoucnost jednou stvoří tuto Neposkvrněnou.

„Tys nešla. S dušemi básníků jsem hovořil o té váhavé chůzi — Je pozdě již. Záclony zdvihám, okna svá bez bázně otvírám výšim a od hvězd zvoní mi píseň započatá před staletími; *neznámý hlas tvůj* chladivým nárazem etheru slyším z té písně věčné se třásti tony přitlučenými“.

Hudba všech veršů této básně je báječně suggestivní. Slova malují, co představy ukazují. Zdá se mi, že divuhodným zákonníkem poetiky duše ve tvůrčí chvíli tu vybírá slova, každou hlásku a samohlásku váží, sestavuje je do verše a v něm symetriemi, jež jen dobře cvičené ucho českého člověka vycítí, virtuosně rozestavuje jednotlivé hlásky, jako tony sobě odpovídající. U každého básníka, mistra verše a hudby tak tomu býti musí. Alliterace na počátku slov, ladění verše do určitého zvuku souhláskového, gradace souhláskových zvuků (s—š—z; t—d; p—b), ozvěny důležitého znění souhláskového ve verši následujícím, zvukomalebné kupení hlásek na místech účelných, kde třeba síly a tvrdosti, samohláskové bohatství ve verších plynulé něhy atd. to všecko jsou skrytá

tajemství zvučnosti verše, vnitřní oekonomie jeho, vnitřní kompozice, *podvědomé*, ale *po dokončení* díla básníku jasně, vnitřní kourlo řeči a požehnání inspirace. O těchto věcech chtěl bych se jednou rozepsati a analysovatí verš Březinův až do jeho základů. Nebo Březina je *tvůrce nového verše*.

A hle, jak nadšeně vítá Březina tuto mlčenku svou, jejíž hlas neznámý zaslechl z *věčné písně hvězd!* Ta v noci všech světů padá, kde polibku jásavá bouře se sráží, jež rozlehá v křížení blesků nesčetné životy příští. Več, my se to libáme tisíci retů, objetím tisíců pátí, ve věčnosti bolestné něhy, jež od věků do věků prýští! *Ve vášnivém tepotu věčného Srdce*, jež tisíci údery buší — v *tušení*, jež prochází hroby a světlí z budoucích zori, — v tajemství *Zrání*, jež v jedné duši slivá tisíc duší a pohledem letícím věky na tváři zpřizněné hoří“.

Březina věří v tajemné *bratrství duší*.

Všecko lidstvo od věků do věku je spojeno v jedinou rodinu, a jako mystický z jediného člověka Adama všecko lidstvo vychází, v něm jaksi esenciálně jest obsaženo, tak zase všecko lidstvo v jediném člověku dosáhne vykoupění. Lidstvo se zdokonaluje. Všichni pracujeme na tomto nesmírném díle Zrání. Všechny vědy minulé i budoucí spojily své ruce k této práci. Žádnému básníku nebylo *dáno* tak, jako Březinovi, chápati toto tajemné Zrání lidstva, mimo všecken čas a prostor, jenž u Boha neexistuje, nikomu nebyl dán tak jasný a hluboký pohled do hvězd, jako jemu. Kolikrát, v různých letech, choďivali jsme za noci s Březinou pod hvězdnatým nebem — a hovořili. V tom úchu duše básníkovy vždy je prosta všech pout pod nádherným viděním nebeským. Březina mi řekl: Každý máme svůj úkol, každý tu na světě jsme k vůli něčemu, *co máme říci*, mně bylo dáno toto! — A ukázal ku hvězdám. Odtud také celý asketický proces jeho života. Ženy, v okolí jeho žijící, dávno si fekly, že Březina nemá těla. Jest pouze duší, kterou dnešní žena nechápe. A muži? Lépe bude, když pomlčím.

Březina má nesmírnou úctu k ženě. Před léty, dříve než jsem vydal svou *Pietas*, byli jsme kdysi u P. Baptisty v jeho

celle v klášteře novofitřském. Hrály se na harmoniu chorální skladby zesnulého pana opata. Mluvílo se mnoho o umění. Při těchto vznešených zvucích církevních zpěvů sedl jsem stranou a improvisoval verše „Vás, ženy, čím a miluji, bytosti čisté a slabé —“

Březina přečetl skladbu, jeho oči zahřály a řekl mi: Chystám se jednou o ženách psát! Řekl to s posvátným nadšením a radostnou nadějí na budoucí práci. Čekal jsem dychtivě a v přístích knihách našel jsem zlomky jeho názoru na ženu. Jsou to místa nesmírně hloubky. Ve své knize *Miriam* citoval jsem některá ta místa a vykládal je, pokud jsem jich upomněl, a vykládal je, pokud jsem jich upomněl, tam Březinu zhusta — jaká odvaha v naší homiletice! — neboť, opravdu, když jsem chtěl citoval básníky české, neměl jsem nikdy citatu lepšího, mimo Březinu, aneb neměl jsem vůbec ničeho.

Březina odvrátil se ode vši smyslnosti a prozradil pojem své Ženy církou duchovostí. Volá na *Vladaři snů*, sám jeden z nich: „Vy, jímž zhořkl výpar krve, jenž sládně otrávenými vlnami vášní, nemocní touhou po objetí duší, jemněm jak sliti paprsků zbratřených barev! Hymnus jste zapěli čistému Políbení Hymnus koupaný v remiscencích kantát k oslavě Nanebevzetí, ozátený oblak pršicick tónů, jež rozplývají se jak sladkost na rtech milujících, — snih hvězdných krystalů vůní, padající v rozžhavené záření bílých linií těla, jež vítězné od věků páli dědičným sněním i vaši zachmuřenou žádost“.

Březina přiznává, že i vladaři snů, i ti nejvznešenější umírají ranami blesků žádostí. (Stavitelé Chrámu 28.) Je to dědictví duše z minulosti všech předků našich až k Adamovi zpět. V básni „Mythus duše“ v knize *Svítlání* to básník vykládá: „Oněmlá slova vzkřikla mi na rtech, pohřbené bolesti v těle, žízň tolikrát napojené smrtí v mé žízní i žádost objetí, jež rudě doutná mi v krvi, vznícená z jisker prvního procitnutí“. To je ovšem již v druhé knize jeho, od té doby práce jeho je vždy spirituálnější a čistší.

*Větry od Pólů* mluví již jasně o mučenicích lásky, o mučenicích lásky, mučenicích těla. O těchto krásně praví: „Z

hořících kerů, jež vyšlely do tmy bytosti jejich, vanou k nim slova *Rozhnoutého*, a větry, jež v žízní toužili pít, upli jen plamenů žizeň“. O mučenicích lásky: „Jako leko od nich leželo království ženy. Dostupné stáletími, jen těžké větry z něj vály“ —

Ve *Stavitelích Chrámu*, knize osobně nejdraží, ve stejnojmenné básni nne básník lidstvo od počátku světa. Je to velikolepá skladba, panorama všech věků. „Vidí zástupy nesčíslné. Ponurou majestátností věci kráčeli smutní. *Cítí byly si duše*, jak by každá z jiného světa po tajemném ztroskotání zachránila se na zem. I snili o svých *ztrátách*“.

Jak hluboce to řečeno! Každý člověk, trosečník onoho světa, sni a přemýšlí neustále o svých ztrátách. A nyní vyjmenuje všechny druhy lidstva v nádherném vidění. A tu přijdou i ti, kteří snili:

„o ženách záhadných, zemdlých tizi své krásy, jež volají milence písňemi zádušnými.“ Každá žena volá milence písňemi zádušnými, v tom je poslání její v přírodě, neměnné, odvěké. „Jejich šepot a *vlnění šatů* zdá se zakleto v květech a dřimotě kerů: *bílé*, ve *fosforném jiskření* drahokamů a rtů, hali se v *soumrak*, jak by jich ruce, s pohyby hadů uspávaných kouzlem, házely zrní magické vůně v srdce, zapálená jich zraky, a v omamném kouři k odpovědi vyvolávaly duše mrtvých“.

Všecka svůdnost ženské krásy vykreslena tu s podivuhodnou suggestivností. A spolu i nicota a smrt rozkoše tu vyvolána.

Jen Stavitelé Chrámu se poznávali znamením, chápali se, znali mezi sebou. A ti *vítali ženu, vítězů matku a sestru ve květu tisíciletí, na rtech zardění jitrní* — —!!

To je sen Březinův: Žena, vítězů matka a sestra — —

V básni „Se smrtí hovoří spící“ je celý passus o ženě. Pokusím se o exegesi. „Tak jdeme, smutni, a žena, družka naše, *marně tajemstvím zraků mluví k nám o nesmrtelnosti*.“

Jak to? Ve zracích ženy je tajemství. Ona je matka budoucího pokolení. Každá panna pohledem plným čistoty a krásy, nevědomě hlásá tajemství v ní skryté: já jsem Eva. Ze mne vyjítí mohou pokolení,

fetiš lidstva, jehož jsem koncem, mohu navázat do konce věků. Ty můžeš být svým Adamem. Mluvím k tobě o budoucnosti lidstva, o nesmrtelnosti pokolení našeho — — Ale marně tak mluví čistý její pohled. Muž žádá si nečistě rozkoše v jejím objetí a nechápe tajemství, cudné tajemství jejího pohledu.

„Marně do úsměvu svého, jak v závoj nebeských světél, hall panenskou bělost svého těla, Marně, laskavá, slibuje zapomenouti . . .“

A proč marně? „Noc tisíciletí (t. j. věky poroby ženy na této zemi. Žena přilís dlouho otročila muži) odhala bratrskou čistotu pohledům našim (t. j. mužů) a rozklenula se mezi dnem muže a mezi dnem ženy“ — a proto „dny našich duší nikdy se nepotkávají“. Mezi dnem muže a dnem ženy tato noc tisíciletí, kletá, neblahá, se rozklenula, nedopouští, aby muž a žena byli si blízcí, chápali se vzájemně, byli si jako bratr a sestra. Cośi temného (noc) je stále mezi nimi. Proto duše muže je dnes jiná než duše ženy. Muž byl tyran, žena byla obětí. Odtud ta nerovnost. Tato mystická tisíciletá noc poroby ubohé ženy „svě klaně ticho šíří jak stíny za každým polibkem, a jdou ty stíny do nekonečna — — A ježto je to noc, v níž vždycky hvězdy svítil, tož i tato noc tisíciletá má své „paprsky hvězdě, ale ty jsou ranami blesků, jimiž umírají ti nejvznešenější“. I největší geniové lidstva podlehli, padli padli smyslnosti lásky.

„Pláč otrokyň kvílí z růžových zahrad — a v barbarském výkřiku síly umkla sesterská duše, tíše zpívající“.

Objektí naše stalo se jako znamení do tmy, jež holdá bolesti.

Celý ráj štěstí, ztracený věky, leží zavřený mezi námi\*. Tento ráj je čistá láska mezi mužem a ženou. Jest mezi námi a je zavřený. Nelze tam dnes vstoupit. „Jen nejčistší snění, letící v éther, dovede pohlednout s výše do jeho zářících sadů, z nichž marná vůně se kouří do sedmera nebes“.

Nádherný obraz!

A nádherný verš:

„z nichž marná vůně se kouří do  
sedmera nebes!

A naše bloudící radost nadarmo hledá

svě sestry\*. Veliký umělec cítil to nejvíce, nejživěji, že jest sám, že jeho bloudící radost nikde sestry natěží nemůže — — *Mystický polibek smíru (muže a ženy) nezahmlel dosud do všech věků jak zemětřesení, v němž stará země se stihla a nová se zdvihne v apoteosách\* — —“*

Nezdá se vám, že slyšíte nového Jana a novou Apokalypsi?

Poslední kniha Březinova jsou *Ruce*.

Zpívá tu, co viděl ve chvíli slávy:

„*Zrak muže, pýchu a vůli země, tvrdý bojem, zlomený vítězstvími, — zrak ženy, rozkoš země, s pohledy vyčítavými, toužícími.\** Každé slovo je tu hluboké, rozváženě. Každý ten pohled ženy je rozkoš země naší, ale jsou to pohledy, jež vyčítají křivdy, tisíciletou křivdu na ženě páchanou, a spolu pohled ten *touží*, naděje po budoucí lepší sudbě její z něho mluví — —“

V básni *Ruce* je toto místo:

„Hle, v této chvíli ruce milionů potkávají se, magický fetiš,

— — — — —  
pod gestem panen elektrisujícím, kde jiskří se jara omamující\*, (— myšlenka podobná onomu místu ze Stavitelů Chrámu —) „*noc osudu zvoní polibků letem, jako rty teřfavi hvězdy — a žena, zbledlá náhle při zavolání svého skrytého jména (slovem lásky), agoniemi jako po stupních, kluzkých krvi, sestupuje k zakletým pramenům žiti.*

Jak krásně a delikátně tu básník naznačuje největší tajemství života ženina. Agoniemi, tedy chvílemi umírání nazývá doby v životě jejím nejdůležitější: početi a porod. Odtud ty stupně krví kluzké, po nichž se sestupuje ku pramenům života. A ty prameny jsou zakleté! Hřích a trest je střehou.

A sestupuje „po stupních, do kruhu hnaných v úpění věků, v zárlivé vršení bytostí neviditelných“ — — Kdo jsou ty bytosti neviditelné? A dále: „s výkřikem hrůzy letí žena zpět, *sind*, a bolestnými plameny rukou k prsům tiskne svou kofist: život kvílící v potkání tohoto slunce — —“

Je v tom síla a hrůzná krása knihy Jobovy! A jaká soucitná láska k mateřství ženy, jaká úcta k početi, k bolestem lásky!

Březina snl tu o budoucnosti čistě a slavně:

„O ženě, královně nové lásky, když

jasnovidoucí jsme snili,  
o muži, vlnném pastýři živlu, knížeti  
mystické síly,  
jenž ovládne bolest, v plameny nejvyšší  
touhy pozměněnou".  
Báseň „Čisté jitro“ je dýmant. Končí:  
Na nebezpečných samotách,  
navštěvovaných demony,  
sad našich přání jemný květ, jak lilijové  
záhony,  
a nejžhavější, nejsladší, nejžádnější  
z žen  
jsme pozdravili, zářící, jak bílé sestry  
jen!

Jedna báseň samostatná je věnována  
Ženám. V ní praví básník mluvou nesmírně  
sladkou a něžnou:

Co zpívá večer nad královstvími, nad  
městy, nad oseními a nad cestami tajupln-  
nými, soumraky zarosenými?

Čí ruce v sadech západů, když pod  
nebesy zaplanou, po tisíciletí vám růže  
trhají, jak na přivítanou?

Když po dni lásky vrátíte se z díla  
zemlení, dech černé země stoupá k vám  
jak věků přístích tušení: bratrská města gi-  
gantská se týčí v zlatém obzoru, sen kovů,  
zahrad světelných a rytmů zvířených a  
mramorů.

A v sluncích, která mijejí a zhasínají,  
svítají, žen bílé ruce rozpjaté se jako záře  
zmítají, a z věků do věků vás lákají, přechají  
před vámi, a němým gestem krásy své k

vám hovoří jak osud, neznámy.  
Ó mocné ruce zářící, kam naši touhu  
vedete?

do jakých zahrad procitlých. jež věky  
snily zakleté?

do jakých tich, kde zaznívá, v žal příliš  
velké nádhery,

zpěv ptáků polárních nad melancholic-  
kými jezery? — —

Tak nazírá Březina na ženu. Je to  
nejsvětější paprsek jeho spleťtého, ohrom-  
ného díla. Od této lásky jde dál. K ne-  
smírné, sebeobětavé, svatě křesťanské lásce  
k trpícím všem. K dělníkům, pracujícím,  
chudým, utištěným, k nepřítelům. To jsou  
slavné strany jeho knih a mně nejdražší,  
nejbližší.

Ne ta formální nádhera jeho veršů,  
ale ideová bohatost, apoštolské poslání jeho  
skladeb, to činí Březinu velkým. Vadí mu  
dosud nepřístupnost jeho knih širším kru-  
hům, příliš zhuštěná dikce, při vši ideové  
jasnosti a nutnosti každého slova, jež nelze  
nikde vypustit, nedostatek prostoty a for-  
málního jasu, který je u genia nutným. Je-  
ho verše jsou dosud přemnohým rájem  
zavřeným. A to je škoda. V poslední knize,  
*Rukou*, vidím, že Březina to sám cítí a  
snaží se vymanit z toho kouzla. Nebude  
proto méně hlubokým, naopak, bude ale  
dražším ovšem ježto jej spíše pochopí. A co  
žádá si jiného apoštol krásy a dobra a  
lásky? —

později slova i hlásky řadí se v harmonii takovou skoro bezděčně.

Nimmer, das glaubt mir, erscheinen die Götter,  
nimmer allein. (Schiller).

I pochopíme na základě vlastní zkušenosti, že spisovatel, chráněný vrozeným vkusem proti školáckému formalismu a tedy proti vadám formální krajnosti, dospěl touto cestou k formě tak vzácné.

\*

A. Sova: Povídky a menší črty. Nakladatelství Hejda & Tuček.

•Bylo mi nějak úzko, i té, již jsem miloval, potáhly se oči soustrastným smutkem . . . •

Tato věta čte se v »Svátku Smíření«, a tato věta je klíčem ku knize p. Sovové. Dojatý soucit — toť nejcharakterističtější tón její. Soucit k malému, ochablému, hynoucímu; soucit k slabosti a podlehání. Učitel, který stojí na perronu, se smutným úsměvem, plným naděje a vzruchu, je obestřen tím smutkem. Oblomov »Kasty živočichů«, literát Viktor, má ten smutek, smutek za láskou, o níž ví, že nevrátí se. Zamračený, vysoký Halif je předveden, aby on, zkamenělá síla a vzdor, mohl se zlomit a pronést několik dusivých, zkratých a měkkých slov. Všichni, kdož cítí, jak se valí zlo, a nedovedou je odvrátit, jsou reky srdce p. Sovova; zde dospívá autor až k tónům fatalismu. — Soucitem obestřá Ronze i Annu, oba lidi podrážděné, s marně vzbuzenými touhami; nebožáka Norberta v »Rozvíjení«. A naopak, nervosní odpor »k tuctovým lidem« »neotřeseným, pevným«, konec konců k tomu, co se nazývá »štěstím« a »klidem«. Zástup zoufalců v »Údolí Smutku« — není to také obraz díla p. Sovova? Jako před léty, tak dnes devisou celého tohoto sklonu je nadpis jeho knihy: Soucit a vzdor. Toť dvě struny p. Sovovy, jež ovládá jako málokterý.

Autor označuje knihu svou jako »zajímavý doklad bojů, kterak hledány byly nové mety umění«. Právem. P. Sova byl vždy hledajícím. Neustával na určitém stadiu, vyvíjel se s dobou. A mohl by býti nazván typickým reprezentantem určité literární fáse. Hledání, úsilovné a neúnavné, energický vzestup, umělecká sebevýchova. Nutno pochopiti důvě, odkud p. Sova vyšel, nutno vyčítiti ovzduší literárních jeho počátků, aby se ocenila dráha, již vykonal. Moment, který je ctí p. Sovovi, má po stránce umělecké jednu závadu; přítomná kniha jako celek je nejednotná, rozptýlená. Realism »Anny«, se vším tím časovým, co bylo v dojemném příběhu dívky, jež se stává prostitutkou — charakteristická je obliba tohoto sujetu pro generaci p. Sovovu — kontrastuje s jemným, rafinovaným, dráždivým stylem »Rozvíření«. Turgeněvsky založena »kasta živočichů«, česká »Novina« některými svými typy — i reka, Viktora, i doktora Levina, konečně i Pavly —

málo se hodí k »Lyrickým vteřinám«, kde v několika větách uzavřeno tolik bolestí a nových věr, kde schopnost autorova, viděti nový půvab ve věcech, dospěla vrcholu. Jest tu zjemnělost nervů rekonvalescenta, dychtivost jeho postřehů. Zde dán výraz tomu, co bych nazval smutkem pasivity. A zároveň touha po velikosti, touha po vyšínutí z běžných kolejí. Tak zní Credo autorovo:

•Ano, nám jistě něco schází, abychom byli většími a vniternějšími; hukot širého Moře — bílý pruh na obzoru, jenž se otvírá plavbám do neznámých Zemí. Říkám to a chci, aby se mi lidé vysmáli jako ubožáku, hotoví a hladcí, rozřešení jako matematická rovnice již při narození. Nebo lidé ti nezajímají, od narození rozřešení mohou si zakládat na tom, že se v nich nemůže ničím hnout, aniž by se porušil přesný a předem daný svět. Ale moje Duše chce být paskvilem na tyto předem dané rovnice. •

Proti Březinovi, který znamená formuli, stojí Sova, který znamená vývoj. Málokteré době bylo přáno, aby dva tak protichůdné zjevy předvedla. Jest to starý konflikt uměleckého hodnocení: hotový či hledající? Či význam je hlubší? Pro svou osobu dávám přednost hledání . . . kryje-li se za ním plná umělecká individualita.

Viktor Dyk.

\*

V »Čase« (č. 291., str. 4.—5.) p. C. — užívá známého z »Přehledu« druhého možného výkladu p. Březinova

•A brázdami snění

za noci plují s vln písní, jež stříká pod vesel  
mých metrem  
a pod hvězd prostřenou mapou v dál zapadlou  
nesen« etc.  
aby mi vytkl ležérnost.

Nuže, pokud p. C. — shledává krásnějším metrum, pod nímž stříká píseň, jest to jeho věc. Ale jak dověděl se p. C. —, že mi šlo »hlavně o metr«? Pluje-li p. Březina »brázdami snění«, stříkají pod vesel metrem právě ty »brázdy«; stříká-li »vln píseň«, pluje patrně vlnami a nikoliv brázdami. A což »být nesen pod mapou hvězd«? Tak vypadají »nádherné harmonické celky« u pana C. —? A lze vůbec mluvit o »metru vesel«? Tedy i o metru automobilu, metru bicyklu, metru — čehokoliv. Ale při tom »metru« nestříká pravidelně »vln píseň«, p. C. — Stříkání je příznakem špatného, »nemetrického veslování«. Tedy, výklad p. C. — je nucený, násilný, — právě jako můj. A neběží pouze o jediné slovo, ale o nakupení neharmonických prvků. At místo »metru« položí p. C. — do mého citátu »metrum« — věc zůstane stejnou.

Pan C. — na konec upírá mi právo mluvit »při tak nepečlivé erudici o Březinovi«. Pan C. —

31. 10. 1903

uspóbil si vysvětlit své »tak«; to je . . . nepečlivost, která svede nepozornějšího čtenáře k domněnku, že p. C. — vzal si práci dokázati před tím své tvrzení. Není tomu tak. Viktor Dyk.

*... a ...*

# LITERÁRNÍ LISTY.

134

Časopis věnovaný zájmům literárním.

Redaktor:

VACLAV DRESSLER.



10

Ročník I. (XXI.)

Velké Meziříčí, dne 5. listopadu 1903.

Číslo 1.

Gustav Káhn:

## O vývoji poesie XIX. století.

1 859 IV ✓ ✓ ✓

(Vyňato z knihy „Symbolistes et dekadents“).

**N**a počátku minulého století Ballanche, který byl filosofem a mimo to akademikem, napsal, teprve rozvíraje literární kariéru a hledaje svou příští cestu:  
„Literatura romantická, kterou vytvořil Jean-Jacques Rousseau a kterou hájili spisovatelé jako Châteaubriand, Mme de Staël i abbé Delille, jest určena k tomu, aby triumfovala nad literaturou klassickou, už dávno uzralou pro archaeologii.“  
... jejího, svou roli v současném rozkypění veřejného života.



však rychlými...  
vše, co značí p. autorův sklon...  
formální demokraticismus — připouští, abychom  
jej touto knihou jenom v druhé řadě za chara-  
kterisována považovali, jak tomu snad je i při  
velice příbuzných talentech, jako jsou pp. Dyk  
a Opolský.

Bylo by také špatným pochopením básníka,  
kdybychom nešli do hloubky jeho díla, které  
přímo vybízí k takovému hlubokému ponoření  
se do vnitřní podstaty té individuality, jež tak  
skvěle a výrazně se námjevila v knize V a-  
šiček Nejlů. Elegie jsou kniha právě  
tak lidská, ve které nad reflexemi otrávenými  
řekami života stojí duše s mefistofelovskou  
tváří a hořce se usmívá. Ironický šklebivý  
úsměv, těkající v prázdnotách.

Pan Holý není zde pessimistou druhu  
Schopenhauerova, kořen zla nevyvíjí se tady

představy, která pak vysvětluje nedostatek vztahů  
mezi myšlenkami vedle sebe položenými; roz-  
létnutá, jakoby vytřeštěná mysl, ustrašená záha-  
dou, přeletá a přenáší letmo jednu představu  
na druhou, beze vší spojitosti, bez ohledu na  
jejich vzájemnou cizost. Moment ten jest logicky  
možný a umělecky silný při reflektivní a ko-  
smické stavbě knihy, ale je-li jí tam, kde  
pracuje temperament? Poukáží-li ještě na dosti  
značný počet barev a tónů v Elegiích, na nepřili-  
šilný živel elegický v této knize, její kolísání  
mezi satirou a elegií — stojím před novými  
mlhami v poesii p. Holého. Neztratil žádnou  
ze složek svého uměleckého vyjadřování se  
ale nemá v tomto okamžiku té stability a té pev-  
nosti forem a pevné půdy, jakou měl v knize  
Vašíček Nejlů.

Jean Rowalski



## Z nových kritických knih českých.

- + Otokar Březina: Hudba pramenů. Essaye.  
„Symposion“. (Nákl. H. Kosterka). Cena  
2·60 K. — Miloš Marten: Otokar Březina.  
Essay. „Symposion“. (Nákl. týž.) Cena 1·50 K.

Essayistická kniha básníka, jehož všechna  
dosavadní díla byla sbírkami veršů, a hned

vedle essay věnovaný jemu jako básníku a my-  
sliteli — zvláštní shoda okolností, jež přináší  
veřejnosti obě publikace skoro v téměř čase  
Prvá kniha snů, filosofických meditací, ale zba-  
vená všeho balastu vědeckých terminologií  
Druhá kniha rozboru výkladu, poněkud přetížená

estetickými termíny. Prvá dílo syntetika, druhá analytika. První — květ bohatého srdce stojí svým lyrismem, druhá — produkt jemného a složitého mozku — zaujme subtilností svých hledisk. A obě — což je zajímavé pro soudobého mysticistu a intelektualistu — stejně, pokud se týče bohatosti sensibility. Mluvíme nejdříve o prvé.

Kdyby mi někdo položil „Svítání na západě“ po levici, „Hudbu pramenů“ po pravici a řekl: „Vyber si jednu z nich,“ žádal bych ho o dovolení vzít si obě. Jestliže by ale stůj co stůj žil na svém, tu, s těžkým síce srdcem, sáhl bych po „Svítání na západě“. Proč? Poněvadž Březina upoutal mne a okouzil vždy nejvíce Březina-lyrik; poněvadž ve verších je svůj hned od počátku, jakoby nepotřeboval žádných „Lehrjahre“; poněvadž... ale takových důvodů dalo by se uvést na sta, jako je na sta sloček, jedna zajímavější druhé, o jeho poesii.

Ne tak má se tomu s jeho meditacemi v prose. Nejsou daleko tak sceňeny a neustále se vám zdá, jakoby se již již chystal k odletu ze země, ale jakoby nějaká pozemská tíha bránila volnému rozepjetí mystických křídel. Poletují, místo aby letěly. Zkouší hlas, místo aby zpívaly.

A nemůže být jinak při duchu tak vylučně lyrickém, jako je právě Březinův. Jeho verše kvapí pod samými nebesy, kde není překážek, odkud vše pozemské má jednotnou, trpasličí podobu, a odkud je tak blízko ku hvězdám. Naproti tomu v prosách vznesou se na chvíli do výše, ale pak narazí o horský štít a ocitnou se opět na zemi, aby později opakovaly pokus s tímž výsledkem. V básních, nespázaný jedním thematem, jde, kam mu srdce káže, v pravo, v levo, klíkáte jako blesk a udeří přechasto na pravé místo. O prosách, kde při každé z nich opevnil se jistým thematem, jako vojsko vyhazuje valy, jde z jednoho konce na druhý, vleče za sebou svoji thesi jako galejnickou kouli; zrak, zvyklý na podoblačné rozlohy, se znávl, a co dříve bylo radostí, je teď robotou.

Ještě když vycházely Březinovy essaye po časopisech, zdálo se mi trpět jistou monotónností ideového okruhu. Teď, když jsou seskupeny v jediném svazku, je ten jejich nedostatek patrný ještě zřetelněji. Jedná se neustále o dvě, tři základní myšlenky, k nimž svedete jeho veškeru meditační tvořivost: tajemné v životě i v umění, pokrok skrze bolest a mystické spojení všeho minulého, přítomného a budoucího — to je schéma těchto meditací. Že tyto tři hypotese, odůvodňované vždy a tak bouřevnaté, jak to naleznete u pana Březiny, jsou zajímavé... jako psychologický fakt, toho

nepopírám. Jiná věc však je, dovedou-li ukopit naši požádavci zvědavost, dovedou-li nám ukázat svět nikoli profatý několika nově zatavenými paprsky, nýbrž celý osvětlený jasemového dne.

Byl bych nerad, aby se mi špatně rozumělo: vše, co tu dosud bylo řečeno, vztahuje se ku Březinovi-ideologu. Březina-umělec stojí stranou. Zachovává si neustále tu podivuhodnou sílu svého uměleckého výrazu, která vyvýšila ho na jedno z prvních míst v naší poesii. Jeho styl má neobvyčejný dar analogií; zdá se vám, že věci teprve tehdy, když byly jim zachyceny, nabývají absolutnosti. Ten jeho způsob vidění může se, co do síly, měřit se závatnými metaforami V. Huga. Uvědomte si plastičnost a síšku tohoto obrazu, který vyjímám z essaye „Nebezpečí skřízně“. „Tak věčným sluncem do zlata ožehlé ruce geniů musily být utuženy prací, aby měly sílu počinati vždy celý kruh obzoru jedním rozmachem kosy a ovládnouti čas jako vůz, zachycený za loukotě a zadrženy na tak dlouho, až budou bratři hotovi s naložením snopů.“ Anebo jiný „Tajemné v umění“: „Každé umělecké dílo, hodné toho jména sni o nesmrtnosti. Neboť v zemi, odkud přišlo, se neumírá. Každou vteřinou, kterou tam prodělo, sílílo v atmosféře zahoustlé tlakem všech výšl až k posledním hvězdám. Tam v těch černých vlnách byly koupány ty nejodvážnější myšlenky jako v čarovné krvi a snad by zůstaly nezranitelné, kdyby větry nad nimi nespávaly na ně osudný děšť pozemských květů, které učinily lázeň jejich neaplňnou.“

Nahore již jsme naznačili diametrální rozdíly individualit autorů knih, o nichž dnes píšeme. Možná, že ten, kdo po povrchním proflétnutí několika stránek bude usuzovati ze stylu na formaci individuality p. Martenovy, nenalezne tuto diferencii tak velkou.

Pan Marten totiž, jako někteří jiní kritikové, pokouší se vznést do essaye vyjadřování pokud možno barvitě a květnatě. Nespokojuje se být kritikem; závidí básníkovi jeho metalory a lyrčnost expresse. Zdá se mi, že je to jeden z důsledků snahy o fusi všeho umění.

A dodávám hned druhou poznámku, o jejíž pravdě jsem přesvědčen: že tato poetisační tendence mladé kritiky je jí na škodu. P. Martenovi také, a zvlášť právě jemu. Je jasná hlava, vědecky utřídněná, jež má ještě velké plus: sensibilitu. Proč nebyl spokojen tím, co máme, dostalo-li se nám toho v tak plně míře, jako jemu? Což je proviněním srozumitelný styl?...

Tím jsem si odbyl, co mne na knize p. Martenově poněkud dráždilo. Teď mám plnou vol-

nost chutnat její dobré stránky, o které není nedostatek.

Hned v začátečních partiích knihy vyplýne nám představa o zrátosti ducha a rozhledu p. Martenovy. Má jemná kritická tykadla, řekl bych skoro iu nevymezitelný instinkt kritického ůchu, který ho vede právě tak jistě, jako jeho intelekt. Mimo to naleznete u něho ještě jiný talent, u nás poměrně dosti řídký; dar vědecké formulace. Definuje-li monism Březinův jako „známení prahůse“ nebo jeho pantheism jako „mystickou spolupráci všeho,“ nebo fixuje-li celou jednu zajímavou stránku Březinovy tvorby jako: „utřpení synthezickovo“ — jsou všechny ty citované scény produkty právě tohoto talentu.

Někdo zastaví se síce nad tím, že v celé knize není ani kouska literární historie; ale to znamená toliko, že neporozuměl autorovým intencím, kterému, jak se nám zdá, šlo jen a jen

o analýsi dané básnické individuality a nikoli o zachycení příčin, které spolupůsobily při jejím utváření se. Nedostatek literárně historických úvah nepokládáme za slabou stránku p. Martenovy knihy. Naopak. Vyhnu-li se jim, zmnou si toliko svoji práci, položil si cíl o něž nastupl výše a... dosáhl ho.

Páně Martenova metoda moudra by se nazvala filosofickou kritikou, a v tom vidím velkou její zásluhu a zmnožení našich kritických hledisk. Nechtěl-li ukázat, jak souvlni Březina se současnými literárními proudy, analysoval naopak jeho souvislost s myšlenkovými úrkostmi a nadějmi naší doby. Bude jeho kniha průkonníkem nové kritické generace u nás, generace, jejíž raffinovaná sensibilita pošla by se s méně vyvinutou intelektualitou, u níž nervy i mozek by šly harmonicky vedle sebe.

O. Theer.



Em. Chalupný: Otokar Březina. Estetické kapitoly. *Přehled* 1, 1902/1903, s. 776–778 + 2, 1903/1904, s. 82–84, 143–144, 238, 318–319, 331–332.